

Wet toekomst pensioenen

Commentaar en aanbevelingen van Stichting Kennisbank ABPpensioen op de het wetsvoorstel Wet toekomst pensioenen. Internetconsultatie van 16-12-2020, ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

- *'Dit leidt tot de bizarre situatie dat 84 procent van de werknemers niet mag meebeslissen over hun pensioenbelangen. Dit beslissingsrecht is uitsluitend toegekend aan vakbonden die slechts 16 procent van de werknemers vertegenwoordigen. Het uitsluiten van niet-vakbondsleden van zeggenschap over hun pensioenbelangen is strijdig met artikel 6 van het Europees Sociaal Handvest.'*
- *'Het collectief invaren ontbeert derhalve legitimiteit aan de zijde van deelnemers en legaliteit wegens strijdigheid met het Europees Recht.'*

Stichting Kennisbank ABPpensioen volgt als onafhankelijk instituut op kritische wijze Stichting pensioenfonds ABP over beleid en uitvoering van de pensioenen van werknemers en gepensioneerden bij overheid en onderwijs, onder meer door publicatie van informatieve en opiniërende artikelen, jaarverslagen en jaarrekeningen, pensioenreglementen en overige strategische documenten via de website: <https://abppensioen.nl>

De stichting behartigt tevens individuele en collectieve belangen van niet-vakbondsleden.

De commentaren zijn gericht op het Wetsvoorstel toekomst pensioenen en hebben betrekking op de meeste pensioenfondsen met een paritair bestuur, waarbij pensioenfonds ABP als voorbeeld wordt gesteld.

In het nieuwe stelsel worden de pensioenaanspraken en pensioenrechten wezenlijk aangetast en onteigend, met ontneming van het wettelijk bezwaarrecht van individuele deelnemers. Het overgrote deel van de deelnemers (84%) dat geen lid is van een vakbond is buitenspel gezet en mag niet meebeslissen over het nieuwe pensioenstelsel, alleen de vakbonden zaten aan tafel die slechts 16% van de werknemers vertegenwoordigen. Het wettelijk verankerde recht op het indienen van bezwaar, dat alle deelnemers en gepensioneerden toekomt, wordt hen in het nieuwe stelsel ontnomen.

60+ valt buiten collectief invaren

Het Europees Sociaal Handvest dat bindend is voor alle EU-lidstaten bepaalt dat **alle** werknemers het recht hebben collectief te onderhandelen en niet alleen de vakbonden. Het Handvest voorziet voorts in sociale bescherming van de oudere. Dit brengt mee dat actieve deelnemers vanaf 60 jaar en gepensioneerden uitgesloten moeten worden van het collectief invaren in het nieuwe stelsel. De pensioenfondsen zullen in ieder geval de 60 plussers en gepensioneerden de keuze moeten voorleggen of men wil invaren of niet.

Oude structuren in nieuw stelsel garandeert voortzetting problemen

In de Wet toekomst pensioenen keren de oude structuren die de huidige problemen mede hebben veroorzaakt, ongewijzigd terug. Het begrip sociale partners wordt begrepen als 'werkgevers en vakbonden'. Ten tijde van het 40 jaar oude Akkoord van Wassenaar, dat ten grondslag ligt aan het poldermodel en het huidige pensioenstelsel, bedroeg de organisatiegraad van vakbonden 38 procent en werden de vakbonden met voldoende draagvlak geacht namens de werknemers te spreken. De situatie is 40 jaar later drastisch veranderd, het Akkoord van Wassenaar is dood en begraven, de geminimaliseerde vakbonden beschikken niet meer over draagvlak en mandaat om te mogen beslissen over de belangen van alle werknemers.

Van alle werknemers zijn 5,9 miljoen deelnemer in een pensioenfonds. Eind 2019 bedroeg het aantal pensioengerechtigden bijna 3,5 miljoen. Het aantal direct belanghebbenden van pensioenfondsen omvat derhalve 9,4 miljoen.¹

¹ De Nederlandsche Bank, 2019. Aantal werknemers: 8,8 miljoen; aantal deelnemers 5.904.531; aantal pensioengerechtigden 3.453.232; aantal gewezen deelnemers 9.775.478

Van de direct belanghebbenden zijn 1,5 miljoen lid van een vakbond (16%). Van die 1,5 miljoen vakbondsleden is bijna 1 miljoen lid van de FNV en de rest verdeeld over overige vakbonden. In vertegenwoordigende betekenis domineert de FNV in alle geledingen van de pensioenfondsen. Het aantal vakbondsleden daalt jaarlijks met 50.000. Indien deze tendens zich voortzet zijn over 25 jaar de vakbonden opgeheven. Toch keren de oude structuren uit het huidige pensioenstelsel terug in het nieuwe pensioenstelsel.

In pensioenfondsen met een paritair bestuur zijn naast werkgevers uitsluitend de vakbonden vertegenwoordigd. In het bestuur van pensioenfonds ABP bezetten de werkgevers vijf zetels en de werknemers – de facto vakbonden- vier bestuurszetels. Een onafhankelijke vertegenwoordiging van werknemers ontbreekt. De werknemers zijn als volgt vertegenwoordigd:

- Aldert Boonen (vakbond ACOP, samenwerkingsverband FNV bonden)
- Patrick Fey (voorzitter vakbond CNV)
- André van Vliet (vakbond AC, vakbond VBM)
- Geraldine Leegwater (vakbond CMHF)

Ook in het Verantwoordingsorgaan (VO) – een beperkte vorm van medezeggenschap maar beslist geen Ondernemingsraad – is de vakbond dominant vertegenwoordigd.²

Zwak bestuur slaat gat in pensioenvermogen

Zonder een structurele bestuurlijke hervorming van het paritair vakbondsbestuur is het nieuwe pensioenstelsel gedoemd te mislukken, met forse kortingen op de pensioenen in het vooruitzicht.

Het decennia lang falende beleggingsbeleid van pensioenfonds ABP heeft geleid tot zeer omvangrijke verliezen. In de periode 2008-2018 heeft ABP € 53 miljard vermogen (werknemersgeld) verloren door ondoordachte beleggingen en het bestuurlijk verzet tegen het advies om renterisico's af te dekken (bijlage). Deskundigen als hoogleraar economie prof. Sweder van Wijnbergen kwalificeren pensioenfonds ABP als een 'goktent' (bijlage).

'ABP verloor sinds 2006 zo'n 40 procentpunt van zijn dekkingsgraad', stelt financieel risicomanager dr. Ilja Boelaars. 'De tweeënhalf miljoen pensioendeelnemers zijn hierdoor zwaar gedupeerd, maar de bestuurders blijven voorlopig ongestoord zitten. Een onacceptabele situatie', aldus Boelaars in de Volkskrant van 5 februari 2013 (bijlage).

'ABP voert een verkeerd beleggingsbeleid dat niet gericht is op het nakomen van de eigen beloftes. De bestuurders zijn onvoldoende deskundig en voelen zich verheven boven de geldende regels', stelt pensioendeskundige dr. Martin Pikaart die een boek vol kon schrijven over het jarenlange wanbeleid van ABP.³

Jaar in jaar uit presteert ABP op gebied van rendementen op beleggingen beneden de benchmark.

² Het Verantwoordingsorgaan telt 48 leden waarvan meer dan de helft is toebedeeld aan de vakbonden (25 zetels), 16 zetels voor werkgevers, 2 zetels voor gepensioneerden (Anbo) en 5 zetels voor de onafhankelijke LvOP (Lijst voor Onafhankelijk Pensioentoezicht).

³ Martin Pikaart, 2015. Wanbeleid, Algemeen Burgerlijk, een aanklacht tegen het grootste pensioenfonds van Nederland

Hoewel de wettelijk verplichte rekenrente mede een rol heeft gespeeld, heeft het vorenstaande tot gevolg dat bij ABP de pensioenen vanaf 2010 niet meer zijn geïndexeerd, waardoor voor deelnemers en gepensioneerden een inkomensverlies op hun pensioen is ontstaan van 20 procent. Vanaf 2010 waarschuwt ABP de deelnemers dat de pensioenen mogelijk moeten worden gekort.

De in het wetsvoorstel met regelmaat gebruikte termen '*collectief gevoerde beleggingsbeleid*', onder meer in de toedelingsregels, en '*collectief solidair*' is derhalve feitelijk onjuist. Het begrip 'collectief' is beperkt tot werkgevers en 16% van de werknemers. De legitimiteit aan de zijde van vakbonden ontbreekt derhalve om *namens de werknemers* te kunnen mogen spreken en beslissen.⁴

Daarmee verkeert het collectief invaren, waarin het wetsvoorstel voorziet, juridisch in heet water, temeer omdat de deelnemers het recht van bezwaar tegen collectieve waardeoverdracht (invaren), waarin artikel 83 van de Pensioenwet voorziet, in het wetsvoorstel wordt ontnomen. Het collectief invaren ontbeert legitimiteit aan de zijde van deelnemers en legaliteit wegens strijdigheid met het Europees Recht.⁵

Door de teloorgang van het aantal vakbondsleden mag de regering de pensioenen met een totaal belegd vermogen van € 1590 miljard niet langer meer door zelfregulering overlaten aan werkgevers en vakbonden. Bovendien wordt in de discussie over governance het uitgangspunt gehanteerd dat dragers van het residueel risico ook zeggenschap moeten hebben. Omdat **alle** deelnemers en gepensioneerden **alle** risico's dragen en niet alleen de vakbondsleden, zal de regering de op haar rustende zorgplicht moeten aanwenden om ook de niet-georganiseerde deelnemers in de besturen van de pensioenfondsen te krijgen. Gezien de grote publieke (fiscale) belangen van werkgevers en werknemers die gepaard gaan met het pensioenstelsel, verkeert de overheid in de positie stevige wet- en regelgeving te introduceren, ter bescherming van **alle** werknemers en gepensioneerden, in de vaak verpolitiekte pensioenfondsen waar ook vakbondsdoelen worden nagestreefd en bestuursfuncties decennia lang worden geclaimd, door vakbonden, werkgeversorganisaties en politieke partijen.

De Wet financieel toezicht (Wtf), toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) hebben pensioenfondsen aangemerkt als een financiële instelling en niet als een maatschappelijke organisatie die sociale doelen moet nastreven. Eind 2020 bedroeg het gezamenlijk belegd vermogen van alle pensioenfondsen € 1590 miljard. De inning, verwerking en beheer van dit enorme vermogen wordt door de regering – onbegrijpelijk!- door zelfregulering overgelaten aan werkgevers en vakbonden.

Hoe dan wel?

⁴ Afbrokkende legitimiteit van het poldermodel, Paul de Beer 2016

⁵ Prof. mr. dr. H. van Meerten, hoogleraar Europees Pensioenrecht Universiteit Utrecht, Ronde tafel conferentie van de Tweede Kamer over het pensioenakkoord 4-11-2020. <https://bit.ly/39eXEqS>

Voorstel vertegenwoordiging niet-vakbondsleden in pensioenbestuur

Er zijn 219 pensioenfondsen waarvan 159 paritair worden bestuurd, dat wil zeggen werkgevers en vakbonden vormen het bestuur.⁶

In de Wet versterking bestuur pensioenfondsen (Stb. 2013, 302) is bepaald dat er een adequate vertegenwoordiging van **alle** risicodragers moet zijn in het paritaire bestuur van een pensioenfonds, belanghebbenden moeten *'op een zo evenwichtig mogelijk wijze vertegenwoordigd zijn.'* In de toelichting op deze wet noemt de regering de kring van belanghebbenden de werkgeversorganisaties, werknemersorganisaties (vakbonden) en pensioengerechtigden.⁷

In de snel veranderende samenleving (de samenleving zag er december 2020 fors anders uit dan in januari 2020), waarin collectiviteit plaats maakt voor individualiteit en flexibiliteit, valt niet te verwachten dat een eventueel nog op te richten Vereniging van niet-vakbondsleden op korte termijn kans ziet voldoende leden te werven om als representatief te worden aangemerkt.

Om toch op redelijk korte termijn een bevredigende vertegenwoordiging van **alle** werknemers aan de bestuurstafels van de pensioenfondsen te krijgen, inclusief de 84% werknemers die geen lid is van een vakbond, stelt de stichting Kennisbank ABPpensioen voor om op onafhankelijke wijze externe deskundigen te werven, te selecteren op 'kennen en kunnen' op gebied van pensioenen en voor te dragen voor benoeming als onafhankelijk bestuurslid namens werknemers van het betreffende pensioenfonds.

Een evenwichtige verdeling van het aantal bestuurszetels aan werknemerszijde is van belang, te denken valt aan 50 procent voor vakbonden, 50 procent voor onafhankelijken. Bij pensioenfonds ABP zou dit aan werknemerszijde leiden tot twee zetels voor de vakbonden, twee zetels voor de onafhankelijke bestuursleden. De mogelijkheid van toevoeging van onafhankelijke bestuurders aan een paritair bestuur ligt nu al besloten in de Wet versterking bestuur pensioenfondsen maar is niet dwingend opgelegd. Het zittende bestuur van pensioenfondsen beslist daarover, de uitkomst laat zich raden.

Aanbeveling 1

Artikel 100 van de Pensioenwet inzake het paritair bestuur dient te worden gewijzigd zodat de helft van de bestuurszetels voor werknemers bestemd is voor vakbonden en de helft voor niet-vakbond gebonden werknemers die onafhankelijk en extern zijn geworven.

Aanbeveling 2

Actieve deelnemers die 60 jaar of ouder zijn en gepensioneerd worden wordt de keuze voorgelegd of zij hun pensioenaanspraken en pensioenrechten willen invaren in het nieuwe stelsel.

F.J. Nijhof, secretaris

(vervolg: commentaar op voorgenomen wijzigingen Pensioenwet, bijlagen)

⁶ De Nederlandsche Bank, 2019. Overzicht alle pensioenfondsen <https://bit.ly/2L7KJ1X>

⁷ Kamerstukken II, 2011-2012, 33182 nr. 3

Commentaar voorgenomen wijzigingen Pensioenwet

Artikel 1, onder 11, begrip - solidariteitsreserve:

De zinsnede 'met toekomstige opbouw' wijzigen in: 'met toekomstige opbouw of ter voorkoming van verlaging van bestaande pensioenuitkeringen'.

Artikel 10c. Solidariteitsreserve

Onder lid 3 is bepaald dat de pensioenuitvoerder de regels vaststelt voor het uitdelen van de solidariteitsreserve. Wijzigen in 'de pensioenuitvoerder stelt de regels vast na goedkeuring door werkgevers, vakbonden en niet-gebonden werknemers'.

Artikel 19

Lid 2 wijzigen in 'voor pensioengerechtigden binnen vijf jaar na pensionering'.

Toelichting: pensioengerechtigden verkeren niet meer in de situatie om de negatieve wijzigingen in de uitkering te compenseren of ongedaan te maken.

Artikel 48 wordt als volgt gewijzigd:

(...)

4. De pensioenuitvoerder bevordert dat de informatie de deelnemer, gewezen deelnemer, gewezen partner of pensioengerechtigde aanzet tot relevante actie.

Lid 4 wijzigen in: de term 'bevordert' is te vrijblijvend, de zorgplicht van de pensioenuitvoerder moet tot uitdrukking komen. Term 'bevordert' wijzigen in 'draagt zorg voor'.

Artikel 52b. Risicohouding

(...)

2. De risicohouding wordt door de pensioenuitvoerder vastgesteld en periodiek en ten minste eenmaal in vijf jaar getoetst, waarbij (...)

Lid 2 wijzigen: 'tenminste eenmaal in de vijf jaar' wijzigen in: 'gedurende vijf jaar na inwerkingtreding jaarlijks en vervolgens tenminste eenmaal in de vijf jaar.

Toelichting: eerst ervaring opdoen met nieuwe stelsel, daarna consolidatie.

Artikel 55

(...)

2. Het tweede lid komt te luiden:

2. Bij een nieuwe premieovereenkomst of een verbeterde premieovereenkomst wordt bij beëindiging van de deelneming het tot op dat moment ontstane kapitaal voortvloeiend uit de tot de beëindiging beschikbaar gestelde premies belegd tot de pensioendatum.

Lid 2 toevoegen: Toevoegen na pensioendatum: 'De pensioenuitvoerder verstrekt de deelnemer schriftelijk opgave van het tot aan einde deelneming gespaarde kapitaal.'

Artikel 83

(...)

2. Het vierde, vijfde en zesde lid vervallen in relatie tot lid 2b. Deze voorgenomen wijziging is een ingrijpende en onaanvaardbare inbreuk op het eigendomsrecht.

Feitelijk worden de opgebouwde pensioenen van zowel uitkeringsovereenkomsten (pensioenopbouw vanaf januari 2002) als premieovereenkomsten (pensioenopbouw vanaf 1 januari 2005) vervallen verklaard.

Artikel 150h. Transitiecommissie

De transitiecommissie dient in ieder geval te bestaan uit een onafhankelijke gecertificeerde deskundige uit het RBA / RMFI-register (belegging) en een onafhankelijke gecertificeerde actuaris uit het register van het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). Voor zover de transitiecommissie voorziet in een vertegenwoordiging van werknemers zal die vertegenwoordiging in de verhouding 1 : 1 (één vakbondslid, één niet-vakbondslid) moeten bestaan.

§ 6b.4 Taken en bevoegdheden pensioenuitvoerder en uitvoeringsovereenkomst.Artikel 150i. Implementatieplan

De tekst van dit artikel is te vrijblijvend en legt teveel invloed neer bij de pensioenuitvoerder, zoals onder e. *'de wijze waarop zal worden omgegaan met opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten.'*

Gezien de publieke belangen dient de wetgever hier voorschriften toe te voegen.

Artikel 150m. Interne collectieve waardeoverdracht pensioenfondsen bij transitie.

Lid 3, 4 en 5: het pensioenfonds stelt het verantwoordingsorgaan in de gelegenheid advies uit te brengen over collectieve waardeoverdracht inbegrepen het vermogen. Dit stuit op bezwaren. Het Verantwoordingsorgaan (VO) heeft niet de bevoegdheden en status van Ondernemingsraad, aan het advies komt derhalve geen zwaarwegende betekenis toe.⁸ Voorts wordt het VO in samenstelling gedomineerd door vakbonden, die slechts 16 procent van de werknemers vertegenwoordigen. De pensioenfondsen zullen op individuele basis de deelnemers moeten vragen of zij hun pensioenaanspraken en pensioenrechten wel of niet willen overdragen (invaren) aan het nieuwe stelsel.

⁸ De (rechts)positie van het verantwoordingsorgaan en zijn leden, mr. dr. P. Laaper en prof. dr. Mr. H van Meerten. <https://abppensioen.nl/wp-content/uploads/2019/04/Rol-en-taken-Verantwoordingsorgaan.pdf>

Ook ABP-bestuur moet het veld ruimen

Ilja Boelaars is financieel risicomanager en econoom. Hij promoveert aan de Un. of Chicago.

ABP

Door de risico's van rentedaling niet af te dekken, heeft het ABP-bestuur onverantwoord gehandeld.

Vrijdag viel het doek voor SNS Reaal. Dezelfde dag werd bekend dat de grote pensioenfondsen definitief de pensioenen zullen korten. Terwijl bij SNS Reaal de topbestuurders het veld moesten ruimen en oud-bestuurder Sjoerd van Keulen een ware volksopstand over zich heen kreeg, bleef het rond het bestuur van het grootste pensioenfonds ABP verdacht stil. Onbegrijpelijk.

SNS Reaal ging ten onder door het aangaan van onverantwoorde vastgoedrisico's. Sinds 2006 verloor de bank daardoor een slordige 5 miljard euro. ABP verloor in dezelfde periode zo'n 40 procentpunt van zijn dekkingsgraad - op dit moment een waarde van zo'n 100 miljard euro. Ze-

ker de helft hiervan kwam door renterisico's die men had kunnen en moeten afdekken. De tweeënhalf miljoen pensioendeelnemers zijn hierdoor zwaar gedupeerd, maar de bestuurders blijven voorlopig ongestoord zitten. Een onacceptabele situatie.

Het ABP-bestuur beweert keer op keer dat de huidige problemen niet te voorzien waren. De problemen worden voornamelijk veroorzaakt door de historisch lage stand van de rente, zo stelt men. Dat laatste is waar. Doordat de rente sterk is gedaald, is de kostprijs van pensioenen veel hoger geworden. Pensioenfondsen die dit risico niet hadden afgedekt, hebben hun vermogenspositie daardoor sterk zien verslechteren.

Het niet afdekken van de gevolgen van een rentedaling is echter een keuze. Een keuze die het ABP-bestuur bewust heeft genomen, zo is ook in het ABP-jaarverslag van 2007 te lezen: 'Het renterisico in nominale termen blijft groot, maar gezien de reële rendementsdoelstelling van het fonds en het huidige lage markrenteneniveau is ABP van mening dat het ongewenst is dit nominale risico af te dekken.' Oftewel, het bestuur onderkende de omvang van het risico, maar zag er bewust vanaf dit af te dekken. Men vond de rente op dat moment laag en hoopte te gaan profiteren van toekomstige rentestijgingen.

Maar waarom zou je als pensioenfondsbestuur hierop gokken als je

dekkingsgraad 140 procent is? Bij een dekkingsgraad van 100 procent is er genoeg geld in kas om alle pensioenen nominaal, dus zonder inflatiecorrectie, te garanderen. De buffer van 40 procent was voldoende om te garanderen dat de pensioenen bovendien jaarlijks zo'n 2 procent konden worden verhoogd voor eventuele inflatie.

Gezien de doelstelling van het ABP, het bieden van een vaste pensioenuitkering met redelijke kans op compensatie voor inflatie, was het nemen van het renterisico dus helemaal niet nodig. Wat het echter nog erger maakt: het afdekken van renterisico gaat nauwelijks ten koste van het verwachte rendement. De producten om dit risico af te dekken, zogenaamde renteswaps, kosten bij afsluiten, afgezien van transactiekosten, namelijk niks. Het is voor een pensioenfonds een heel goedkope manier om van een enorm risico af te komen.

Ter verdediging wil men achteraf nog weleens beweren dat ABP simpelweg te groot was om het risico op een rentedaling te kunnen afdekken. Dit strookt echter niet met de cijfers. De markt voor het afdekken van renterisico's heeft een omvang die in de triljoenen (= miljoen x miljard) loopt. Het ABP is met een omvang van circa 250 miljard euro weliswaar fors, maar op de totale markt blijft het een bescheiden omvang.

Toch lieten de ABP-bestuurders het

risico op een rentedaling onafgedekt. Waarom? Het geheim zit hem in de opmerking dat men de rente 'laag' vond. Oftewel: het ABP-bestuur dacht dat de rente zou gaan stijgen. Daar is een woord voor: speculatie. Als er immers iets onvoorspelbaar is, dan zijn het wel de financiële markten. Het bestuur leed aan hoogmoed, nam een enorme gok met het pensioen van tweeënhalf miljoen Nederlanders en kreeg het deksel op de neus. De rente daalde. Met meer dan 2 procentpunt. Het gevolg: de dekkingsgraad daalde in 2008 met meer dan 50 procentpunt. De helft daarvan was het gevolg van de rentedaling.

ABP nam enorme gok met pensioenen van 2,5 miljoen Nederlanders, en verloor

Destijds had het bestuur al moeten aftreden, maar dat deed het niet. Toen de rente in 2008 instortte, begon het bestuur een campagne om de rekenregels voor pensioenfondsen aan te passen. 'Als de echte rente niet stijgt, dan kunnen we op zijn minst de rente waarmee we op papier rekenen, laten stijgen', moet men hebben gedacht. Helaas kregen zij velen mee in deze truc om het eigen falen te verdoezelen: met name de vergrijsde vakbonden en populistische politieke partijen. Zij zagen er waarschijnlijk wel brood in de huidige ouderen zo uit de wind te houden en het falen van het ABP-bestuur ongezien op het bordje van jongeren te schuiven.

Er is echter geen ontkennen aan: door het speculeren op een rentestijging zijn de pensioenen van het ABP fors verslechterd. Toen vorig jaar bij Vestia bleek dat men met publiek geld had gespeculeerd op rentestijgingen, moesten de bestuurders direct vertrekken. Daar was het verlies zo'n 3 miljard euro. SNS Reaal verloor door de onbezonnen vastgoedrisico's 5 miljard euro. ABP verloor door zijn gok op rentestijging meer dan 20 procentpunt dekkingsgraad. De pensioendeelnemers gaan daardoor samen simpelweg 20 procent minder pensioen ontvangen. Kostprijs: al snel zo'n 50 miljard euro.

De hoogste tijd dus dat ook de verantwoordelijke ABP-bestuurders het veld ruimen.

Economie

'Pensioenfonds ABP is een goktent'

zaterdag 23 november 2019 |

AVROTROS |

redactie dr Kelder en Co

Het grijze gevaar komt er aan. [Uit cijfers van het CPB](#) blijkt dat in de periode 2022-2025 het aantal werkenden afneemt (omdat iedereen met pensioen gaat) en dat dit schadelijk is voor de economie. Tijd voor een goed gesprek met hoogleraar Economie Sweder van Wijnbergen over de gevaren van de vergrijzing.

"Het ABP is een oplichtersbende", zegt de professor in *dr Kelder en Co*. Het CPB voorspelt dat de economische groei terugloopt doordat het aantal werkenden afneemt en de zorgkosten stijgen. "Wat kunnen we doen om de economie te redden?", wil dr Kelder weten.

"Langer doorwerken is eigenlijk de enige oplossing", aldus professor Sweder van Wijnbergen. "Anders klap de AOW in elkaar en hebben we niet voldoende arbeidskracht om de economie goed te laten draaien."

Oorlog tegen jongeren

"Alleen de vakbond FNV gaat weer helemaal dwarsliggen op dat vlak", zegt Van Wijnbergen. De vakbonden maken zich er juist hard voor dat mensen met zware beroepen niet langer door hoeven te werken en hun lobby heeft ertoe bijgedragen dat de AOW leeftijd weer even is bevroren.

15:37

Programma item: 2

"Zoals het FNV zich nu opstelt, dat zijn toch allemaal oudere blanke mannen die een soort oorlog voeren tegen jongeren", stelt de professor. "En dat vind ik vrij onbegrijpelijk."

"Ze doen alsof ze een heel inclusief systeem willen, waarin alle generaties aan bod komen", werpt de presentator tegen. "Dat zegt Henk Krol ook altijd, dat ouderen ook voor hun kleinkinderen zorgen." Maar dat doen ze helemaal niet

volgens professor Van Wijnbergen. "De FNV pakt de jongeren aan twee kanten, ze zorgen dat er minder nieuwe banen komen door de ontslagkosten te verhogen en ze hollen de pensioenen uit. Nee, de FNV is echt een anti-jongerenclub."

Het ABP is een goktent

Behalve de vakbond, krijgen ook de pensioenfondsen ervan langs. Doordat er steeds meer gepensioneerden komen, komen ook de pensioenen van jongeren in gevaar. De retoriek is dan dat er nu gekort moet worden om te zorgen dat jongeren ook nog een fatsoenlijk appeltje voor de dorst hebben. Tegenstanders van korten (lees: ouderen) willen met een rekenkundig trucje, namelijk het verhogen van de rekenrente, voorkomen dat er gekort wordt.

Professor Van Wijnbergen ziet dat toch anders. "Het ABP is een goktent. De tekorten bij het ABP ontstaan niet door de rekenrente maar omdat er jarenlang gegokt is. Bij het ABP zat een CFO, meneer Jean Frijns, die zei: 'Ik weet welke kant de rente opgaat dus ik hoef dat risico niet af te dekken'."

Frijns begrijpt 'de aanval op zijn persoon' niet, laat hij aan de redactie van dr Kelder en Co weten. Daarnaast vindt hij dat Van Wijnbergen oreert met kennis achteraf, in plaats van met de onzekerheid vóóraf. Hij pleit in zijn reactie voor een meer genuanceerd oordeel. Onderaan dit artikel vindt u zijn volledige reactie.

Reactie Jean Frijns

Jean Frijns kan zich niet vinden in de uitleg van Van Wijnbergen en begrijpt 'de aanval richting zijn persoon' niet, laat hij aan de redactie van dr Kelder en Co weten. Onderaan dit artikel vindt u de volledige reactie van de oud-CFO.

Blunders

Maar tegen de verwachting van Frijns in daalde de rente. "Nou en daardoor zit dat fonds nu in de problemen en moet er nu worden gekort", zegt Van Wijnbergen. Maar dr. Kelder wil weten of Frijns ooit ter verantwoording is geroepen. "Als je in Nederland een fles wijn van 51 euro verkeerd declareert, kun je naar huis, maar als je 50 miljard verpest, is het kennelijk goed."

"Als je echt alle blunders van het ABP optelt, zou je nog wel eens veel hoger uit kunnen komen", zegt Van Wijnbergen. "Ze zijn wild gaan gokken bij het ABP met andermans geld en het is in hun gezicht opgeblazen. Die kortingen bij het ABP komen door wanbeleid." Dr. Kelder vraagt zich af of het voer is voor een parlementaire enquête misschien. "Ik zou het daar volledig mee eens zijn", besluit Van Wijnbergen.

Reactie Jean Frijns, oud-CFO van het ABP

Jean Frijns in een e-mail aan de redactie van *dr Kelder en Co*:

Van Wijnbergen haalt in zijn betoog uit naar ABP en naar mijn persoon. ABP heeft door het renterisico in de balans niet (volledig) af te dekken risico's genomen die het fonds veel geld gekost hebben. De hoofdschuldige zou ik zijn die als CFO op basis van een rentevisie heeft gehandeld. Over het steekhoudend zijn van zijn uithaal naar ABP zo dadelijk meer. Laat ik beginnen met zaken recht te zetten waar het mijn persoon betreft.

Ik was tot 2005 directeur beleggingen van pensioenfonds ABP; in dat jaar heb ik afscheid genomen van ABP. In 2010 was ik voorzitter van een door Minister Donner ingestelde adviescommissie die het rapport: Pensioen, "Onzekere Zekerheid" uitbracht; daarin werd aangedrongen op strak risicomangement juist omdat we de verre toekomst niet (kunnen) kennen. De verwijten van Wijnbergen in mijn richting zijn dus feitelijk onjuist en grievend.

Dan zijn verwijt richting ABP; van Wijnbergen oreert met de kennis achteraf in plaats van met de onzekerheid vooraf. Dat maakt nogal wat uit. Het is niet aan

mij het beleid van ABP over de laatste 15 jaar te verdedigen. Toch wil ik drie argumenten noemen die op zijn minst pleiten voor een meer genuanceerd oordeel.

Het afdekken van het renterisico in de mate die van Wijnbergen kennelijk voor ogen staat vergt het afsluiten van vele tientallen miljarden aan zeer langlopende renteswaps. Een Vestia-achtige constructie maar dan nog vele malen groter. Laten we aannemen dat APB inderdaad voor Euro 100 miljard renteswaps afsluit met een looptijd van 20 jaar. Een rentestijging met 2%-punt betekent een verlies van 40 miljard Euro, te betalen door het pensioenfonds. Tegenover dit echte verlies staat onder het huidige waarderingskader een daling van de marktwaarde van de verplichtingen zodat de netto balanspositie ongewijzigd blijft. Als we abstraheren van dit toch enigszins kunstmatige balans effect (ook bij Vestia stond tegenover het verlies op de rente swaps een waardestijging van de woningen) incasseert het fonds een echt verlies. Renteswaps zijn op de keper beschouwd speculatieve posities die heel goed kunnen uitpakken maar ook heel slecht.

Bij een rentedaling met 2%-punt of meer, en dat is wat we hebben meegemaakt, incasseert het fonds een navenante winst. Die winst moet wel worden opgehoest door tegenpartijen; ABP heeft steeds aangegeven dat het vinden van voldoende grote en betrouwbare tegenpartijen die voor zulke grote bedragen en vooral voor zulke lange looptijden als tegenpartij willen optreden niet wel mogelijk is.

Vanuit het oogpunt van risicomanagement over een lange en onzekere toekomst is er een extra argument niet al te zwaar in te zetten op het afdekken van het volledige renterisico. De huidige lage rente past bij een lage inflatie. Over 10 of 20 jaar kan de wereld er heel anders uitzien en kunnen we leven in een wereld van hogere inflatie en rente. Door het beleid dat van Wijnbergen voorstaat leggen we de rente voor lange tijd vast op het huidige niveau. Ruimte voor inflatie compensatie zit er dan niet in. In feite steunt dit beleid op een heel specifieke visie, namelijk dat we geen noemenswaardige inflatie meer zullen meemaken niet alleen de komende 10 jaar maar de komende 30 jaar. De vraag is of het in het belang van de jongere deelnemers is als hun toekomstige rendementen grotendeels bevroren worden op het niveau van de huidige lage rente. De heer van Wijnbergen vindt kennelijk van wel. Over oogkleppen gesproken.

ABP wordt nogal eens vergeleken met pensioenfonds die veel meer renterisico hebben afgedekt en er nu beter voorstaan, althans als we naar de balanspositie kijken. Dat is toch een beetje appels met peren vergelijken: een pensioenfonds met een oud deelnemersbestand kent een korte looptijd van de verplichtingen. Een rentedaling hakt er dan minder hard is dan bij een jong pensioenfonds. Voorts is rente-afdekking dan veel eenvoudiger.

Samenvattend: in het huidige financiële kader leidt het afdekken van rente risico tot een lager korte termijn balansrisico. Gelet op de lange termijn onzekerheid van rente en inflatie is enige terughoudendheid op zijn plaats bij het vrijwel volledig afdekken van dit risico. Dat geldt zeker voor fondsen met veel jonge deelnemers.

Jean Frijns

29 november 2019

ABP verloor € 53 miljard, 7 jaar premies door putje

OPINIE

FNIJHOF

19 APRIL 2020

In de eerste week van mei publiceert pensioenfonds ABP het jaarverslag en de jaarrekening 2019. Net als voorgaande jaren zal ABP waarschuwen dat de kans groot is dat de pensioenen verlaagd moeten worden, omdat de rekenrente zo laag is. En daar kan ABP uiteraard niets aan doen, de rekenrente wordt door De Nederlandsche Bank vastgesteld.

Altijd gemakkelijk om een zwartepiet achter de hand te hebben om het eigen falende beleggingsbeleid te verhullen. Eigen falen, omdat ABP jaar-in-jaar-uit er niet slaagt de rendementen te behalen die andere instellingen wél behalen.

Door onkunde op de beleggingsmarkt verloor ABP in 2008 maar liefst € 44 miljard (!!) aan vermogen en in 2018 nog eens € 9 miljard. Al met al werd door ondeskundigheid van ABP € 53 miljard werknemersgeld door het putje weggespoeld, ofwel zeven jaar aan ABP afgedragen pensioenpremies.

Dat ABP er niet in slaagt met het ingelegde pensioengeld van de 3 miljoen deelnemers hoge rendementen te behalen, wat prioriteit nummer één zou moeten zijn, is te wijten aan onkunde en politieke beïnvloeding. Het gaat wel om uitgesteld loon van werknemers dat zij gedwongen moeten afstaan aan pensioenfonds ABP. Het beleggingsbeleid van ABP wordt niet bepaald door financiële professionals maar door vakbondsmensen, die slechts 11% van de werknemers vertegenwoordigen, en werkgevers.

“Het ABP is een oplichtersbende”, zei hoogleraar economie aan de Universiteit van Amsterdam, professor Sweder van Wijnbergen voor radio NPO1. Vakbondsmensen willen met een rekenkundig trucje, namelijk het verhogen van de rekenrente, voorkomen dat er gekort wordt op de pensioenen. Van Wijnbergen: “Het ABP is een goktent. De tekorten bij het ABP ontstaan niet door de rekenrente maar omdat er jarenlang gegokt is.” Van Wijnbergen becijferde dat ABP door ‘gokbeleid’ € 50 miljard euro is kwijtgeraakt. “Als je echt alle blunders van het ABP optelt, zou je nog wel eens veel hoger uit kunnen komen”, zegt Van Wijnbergen. “Ze zijn wild gaan gokken bij het ABP met andermans geld en het is in hun gezicht opgeblazen. Die kortingen bij het ABP komen door wanbeleid.” Een ander voorbeeld van dat wanbeleid is de toekenning van een bonus van € 6500 aan oudere deelnemers, die bleven doorwerken tot 65 jaar.

Toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB) maakte bekend dat beleggingsinstellingen in 2019 een gemiddeld rendement behaalden van 18%, het hoogste van de afgelopen 11 jaar. Een belegging in aandelen genoteerd op de Nederlandse beurs behaalde een rendement van 24% en mondiaal zelfs een rendement van ruim 27%. Het verschil wordt verklaard doordat beleggingsinstellingen niet alleen beleggen in aandelen, maar ook in onder meer obligaties en vastgoed. Voor pensioenfondsen als ABP zijn beleggingen in obligaties van belang, pensioenfondsen

moeten wettelijk een fors deel van het vermogen veilig beleggen in obligaties zoals staats- en bedrijfsleningen, ook wel vastrentende waarden genoemd.

Ook de obligatiefondsen behaalden in 2019 hogere koerswinsten. Ondanks de koersdaling in het vierde kwartaal van 2019 behaalden deze fondsen voor heel 2019 toch nog een rendement van bijna 11%. Met een verwacht rendement op obligaties van 8,7% blijft ABP dus ver achter bij andere obligatiefondsen die 11% rendement behaalden. “Het maakte in 2019 wel veel uit in welk type beleggingsinstelling werd belegd. De rendementen varieerden sterk, hoewel op één na alle typen fondsen in 2019 een rendement van boven de 10% behaalden”, aldus DNB. Alle fondsen behaalden een rendement boven de 10% terwijl ABP op 8,7% blijft steken.

Het door Groen Links, PvdA en FNV gedomineerde fondsbestuur meent dat het pensioenfonds een ‘maatschappelijke organisatie’ is dat politieke doeleinden moet nastreven, zoals groen beleggen. ABP is echter een financiële instelling die heel zorgvuldig moet omgaan met de ingelegde pensioenpremies van de deelnemers en moet zorgen voor zo hoog mogelijke rendementen om de pensioenen veilig te stellen.

De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) zijn de formele toezichthouders. Het zou de toezichthouders sieren te gaan doen wat zij behoren te doen, namelijk nauwgezet controleren of de pensioenfondsen wel de belangen van de werknemers adequaat beschermen, of zij wel voldoende ‘kennen en kunnen’ in huis hebben om € 1400 miljard te mogen beheren en of de fondsen wel het pensioenreglement correct uitvoeren. Daarvan is geen sprake.

Frans Nijhof

OPINIE

ABP moet kiezen voor een professioneel bestuur

Arend Jan Boekestijn Lyda den Hartog Sofie Faes Jeffrey van Noortwijk 9 dec '20

Illustratie: Hein de Kort voor Het Financieele Dagblad

In het kort

Bij ABP moet het governance-model nodig op de schop.

Beleid, uitvoering en toezicht dienen gescheiden te zijn.

Nu keurt de slager zijn eigen vlees.

Er is veel waarover het pensioenfonds voor overheid en onderwijs ABP bescheiden kan zijn: desastreus rentebeleid, risicovolle herstelplannen en frequent uitstel van zowel premieverhoging als kortingen. Ook nu weer heeft het bestuur van ABP besloten de premie te verhogen in 2021. Op zich een goed besluit, maar dan moet eveneens het ambitieniveau worden verlaagd en gekort. Dat gebeurt niet. Wel lobbyt het bestuur actief voor lossere pensioenkortingregels. Dat is pappen en nathouden. De ernst van de situatie geeft volop reden om het governance-model te hervormen. Daarbij dienen de sociale partners, de ontwerpers van dit heilloze beleid, echt een minder prominente rol te gaan spelen.

Polderland

Goed bestuur vereist dat beleid, uitvoering en toezicht gescheiden zijn. De slager keurt immers niet zijn eigen vlees. In de pensioenwereld loopt dit door elkaar, omdat in ons polderland de politiek van oudsher terughoudend is en de sociale partners, als vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers, grote invloed hebben op beleid. Pensioen is immers een secundaire arbeidsvoorwaarde. Het gevolg is dat de sociale partners in alle gremia van het ABP opduiken.

‘Vakbonden vertegenwoordigen slechts een minderheid van de deelnemers en verdienen dus geen machtige positie in pensioenkamer en fondsbestuur’

Zo zitten zij in de pensioenkamer, waarin zij de pensioenregeling vaststellen. Daarbij streven zij een evenwicht na tussen de hoogte van het pensioen en de premie in samenhang met de beleggingsrisico's. De pensioenkamer is opgezet omdat de overheid anders in een dubbelrol zou komen van werkgever en wetgever.

Dat klinkt prachtig, maar de dubbelrol van sociale partners is kennelijk geen probleem. De sociale partners zitten immers ook in het ABP-bestuur. Daar voeren zij de pensioenafspraken uit zoals zij

die zelf afgesproken hebben in het arbeidsvoorwaardenoverleg of in de pensioenkamer. Ook in het Verantwoordingsorgaan (VO) geven sociale partners met een comfortabele meerderheid advies over regelingen die zij al eerder afspraken in pensioenkamer of fondsbestuur. Gelukkig is de raad van toezicht onafhankelijk.

Hervorming

De driedubbele rol van sociale partners schreeuwt om hervorming, om verschillende redenen. Ten eerste dienen beleid, uitvoering en toezicht gescheiden te zijn. Dus geen sociale partners meer in het bestuur. Door het nieuwe pensioenakkoord is er trouwens überhaupt geen reden meer om de werkgevers in het fondsbestuur op te nemen. Zij hebben straks alleen nog belang bij de pensioenregeling (eigen bijdrage) en niet meer bij de uitvoering van de regeling. Bij de uitvoering komt het risico immers bij de deelnemers en de pensioengerechtigden te liggen.

Vakbonden vertegenwoordigen slechts een minderheid van de deelnemers van het ABP. Daarom verdienen zij geen machtige positie in pensioenkamer, fondsbestuur en VO.

Belangen van sociale partners kunnen makkelijk botsen met het belang van de actieven.

Werkgevers hebben immers geen belang bij premiestijgingen, omdat daardoor de loonsom stijgt.

Maar als er sprake is van een lage dekkingsgraad zal de premie toch echt verhoogd moeten worden wil er nog pensioen voor de actieven overblijven.

‘Dat het ABP al jaren geen kostendekkende premie hanteert, bewijst dat de governance niet altijd de belangen van de actieven verdedigt’

Ook vakbonden zien niet graag dat een hogere premie de beschikbare loonruimte reduceert. Het feit dat het ABP al jarenlang geen kostendekkende premie hanteert, bewijst dat de huidige governancestructuur niet altijd de belangen van de actieven verdedigt.

Tot slot schieten de competenties voor het doorgronden van de complexe materie bij sociale partners soms tekort. Toch zijn zowel jongeren als ouderen gebaat bij een professioneel fondsbeleid en uitvoering.

Democratisch

Hoe kunnen we het beter organiseren? De pensioenafspraken worden in ons land gemaakt door de sociale partners tijdens arbeidsvoorwaardenoverleg of in de pensioenkamer. De leden van de pensioenkamer moeten democratisch gekozen en vervolgens geschoold worden. Ook

vertegenwoordigers van onafhankelijke organisaties moeten verkozen kunnen worden, inclusief geborgde zetels voor jongeren.

De afspraken dienen getoetst te worden door De Nederlandse Bank (DNB), die zich vooral zal buigen over generationele evenwichtigheid en financiële houdbaarheid. Als daaruit een negatief oordeel voortkomt, zal de pensioenkamer opnieuw moeten onderhandelen.

De sociale partners moeten geen zitting meer hebben in het bestuur. Zij moeten vervangen worden door professionele pensioenfondsbestuurders wier expertise natuurlijk, net als nu, getoetst wordt door DNB.

‘Gokken op rentestijging en de beperkte renteafdekking hebben alles te maken met de indexatie-achterstand van 19%’

Het VO wordt een BO (belanghebbendenorgaan) met goedkeuringsrecht in plaats van adviesrecht. Pensioengerechtigden, werknemers, werkgevers en slapers kunnen hierin verkozen worden. Ook onafhankelijke fracties mogen meedoen aan de verkiezingen. Het BO telt 28 leden, in plaats van de 48 VO-leden. De scholingsgraad van de BO-leden moet hoger zijn dan het huidige niveau in de VO. De Raad van Toezicht blijft gewoon bestaan.

Garantie

Deze professionele, gescheiden organisatiestructuur biedt meer garantie dat de belangen van jongeren niet ondergesneeuwd raken. De aandacht voor competentie dient eveneens de belangen van ouderen. Gokken op rentestijging in het verleden en de beperkte renteafdekking hebben immers alles te maken met de inmiddels opgelopen indexatie-achterstand van 19%. Laat de discussie maar beginnen.

Arend Jan Bokestijn, Jeffrey van Noortwijk, Sofie Faes en Lyda den Hartog zijn lid van de Lijst voor Onafhankelijk Pensioentoezicht, een fractie in het VO van het ABP.

COLUMN

Het is mijn ABP niet meer

Mijn pensioenfonds, het ABP, verplicht mij in de duurzaamheidshysterie te participeren. Ik ben niet tegen duurzaam beleggen, maar het ABP geeft aan dat duurzaamheid even zwaar weegt als risico en rendement. Dat wil ik niet, zegt Marcel Tak.

Klimatologische omstandigheden op de beurzen zijn een reden tot zorg. De aandelenkoersen smolten in december als waren zij getroffen door een financiële CO2-aanval. De rente leek in 2018 definitief de klim naar boven te maken, maar daalt nu tot zelfs bijna onder het vriespunt voor 10-jarige staatsobligaties.

De actuele situatie op de financiële markten is niet prettig voor veel beleggers, maar zeker niet voor deelnemers aan onze pensioenfondsen. Afkalvende aandelenkoersen en een dalende rente, daar gaan de dekkingsgraden! Gauw eens kijken wat mijn pensioenfonds, het ABP, daarover te zeggen heeft.

Het ABP is echter met andere zaken bezig. Het eerste bericht van het nieuwe jaar op de website van ABP luidt dat het fonds zijn missie heeft volbracht: er wordt niet meer belegd in tabak en kernwapens.

Geen ondernemers

Die mededeling moest ik goed tot mij laten doordringen. Ik had altijd de - kennelijk naïeve - gedachte dat de missie van ABP was zijn deelnemers een zo goed mogelijk pensioen te bezorgen. Dat idee is blijkbaar achterhaald.

ABP meldt dat binnen het beleggingsbeleid duurzaamheid en verantwoord ondernemen even zwaar weegt als rendement, risico en kosten. Daarmee geeft het pensioenfonds aan dat in zijn afwegingen onder bepaalde omstandigheden niet alleen rendement kan worden ingeleverd ten koste van duurzaamheid, maar ook extra risico's kunnen worden gelopen.

Ik vind dat ongelooflijk en begrijp niet dat de deelnemers van het ABP en de politiek dit zo maar accepteren. Als de beheerders van ABP zo graag duurzaam willen ondernemen, waarom zijn zij dan geen ondernemers geworden?

Mijn stem horen

Nu bepalen zij het beleid ten aanzien van risico en rendement in relatie tot duurzaamheid over de rug van de deelnemers van het pensioenfonds. "Ga dan toch weg bij dat ABP," zei iemand mij laatst, duidelijk niet op de hoogte hoe ons pensioenstelsel in elkaar zit.

Wat mij betreft mogen Triodos, ASN, of van mijn part ABN Amro of Rabo zo duurzaam zijn als ze zelf willen. Prima zelfs, een ieder kan bepalen wel of niet voor deze instellingen te kiezen. Maar het ABP verplicht mij in de duurzaamheidshysterie te participeren.

Ben ik dan tegen een duurzame samenleving waar verantwoord ondernemen voorop staat? Zeker niet, maar ik vind wel dat de politiek daarin leidend is. De democratische overheid bepaalt wat op gebied van duurzaamheid gedaan moet worden. Als we het er niet mee eens zijn, kunnen we onze stem daartegen laten horen. Bij instellingen als het ABP kan dat niet, en zijn we verplicht deel te nemen aan een op een aantal punten onverdedigbaar beleid.

Halve portefeuille liquideren

Neem bijvoorbeeld het besluit dat ABP niet meer in kernwapens belegt. Dat lijkt heel correct, maar kernwapens maken onderdeel uit van de strategie van de NAVO, waar we als Nederland volwaardig lid van zijn. Het ABP spreekt zich daarmee, namens al zijn deelnemers, impliciet uit tegen de NAVO en het Nederlandse kernwapenbeleid.

Het ABP stelt zelfs expliciet dat het zonder nadelige gevolgen blijft als er geen kernwapens zouden zijn. Je kunt over deze stelling discussiëren, maar het is onbestaanbaar dat het ABP zonder enig voorbehoud voor deze positie kiest.

Ook in tabaksproducten wordt niet meer belegd. De reden: de maatschappij kan zonder! Als dat het nieuwe criteria wordt waarop het ABP zijn beleggingen toetst, kan de halve portefeuille wel worden geliquideerd. PepsiCo, McDonald's en Anheuser-Busch Inbev bijvoorbeeld behoren bij de top 100 van grootste ABP-beleggingen.

Tabakswinst wegschenken

Kan de wereld dan niet zonder fastfood en drank? Misschien kunnen de ABP-beheerders niet zonder en wordt er daarom wel in deze bedrijven belegd. Als het ABP echt zo begaan is met het lot van de rokers, waarom schenken zij het (over)rendement dat de afgelopen jaren behaald is op tabakbeleggingen niet aan bijvoorbeeld kankeronderzoek?

Een foute belegging in tabak was immers in 2008 net zo fout als in 2018. Zeker als er extra rendement op deze beleggingen is behaald, zou een dergelijke geste pas echt consequent zijn.

Hoe beoordeelt het ABP kinderarbeid in relatie tot zijn beleggingen? Het pensioenfonds geeft ons een kijkje in de duurzaamheidskeuken als het om dit belangrijke criterium gaat. ABP legt de lezer een dilemma voor. Batterijen zijn belangrijk voor de verkoop van schone elektrische auto's. De grondstof (kobalt) komt uit Afrikaanse mijnen waar kinderarbeid aan de orde is.

Kinderarbeiddilemma

Zijn batterijfabrikanten duurzaam, vraagt het ABP de lezer. Ik antwoord direct nee. Waar (indirect) sprake is van kinderarbeid, kan toch niet het etiket duurzaam op worden geplakt. Het letterlijk antwoord van ABP op mijn keuze luidt: "Dat snappen we. We beleggen hierin, omdat wij de overgang naar schone energie erg belangrijk vinden. Maar natuurlijk zijn wij tegen kinderarbeid en vinden wij mensenrechten en kwaliteit van leven óók belangrijk. Wij gebruiken onze invloed om kinderarbeid tegen te gaan."

Nog een ander opmerkelijke dilemma. ABP vraagt of het als belegger in kledingwinkels ervoor moet zorgen dat deze niet meer samenwerken met fabrieken in Bangladesh waar de arbeidsomstandigheden erg slecht zijn.

Ja natuurlijk, vind ik. Wat antwoordt het ABP? "We snappen je punt, maar kijken er toch iets anders naar. Wij vinden goede arbeidsomstandigheden ook belangrijk. Door onze belegging in kledingwinkels willen we de kledingindustrie juist veiliger en duurzamer maken. Zouden we er niet meer in beleggen dan hebben hier ook geen invloed meer op."

Niet meer mijn ABP

Op de punten waar ik vind dat ABP strenger kan zijn, is het fonds laks en verdedigt zijn beleggingen in bedrijven die indirect verbonden zijn met kinderarbeid. Op andere punten worden keuzes gemaakt die tegen het officiële beleid van Nederland zijn.

Ik ga nu gauw naar "Mijn ABP" om te kijken hoe mijn pensioen ervoor staat. Maar ik moet toegeven, met dit beleid is het mijn ABP niet meer.

Marcel Tak is zelfstandig beleggingsadviseur en oprichter/beheerder van het Bufferfund. De informatie in deze column is niet bedoeld als professioneel beleggingsadvies of als aanbeveling tot het doen van bepaalde beleggingen.

29 AUGUSTUS 2019 NIEUWS INKOMEN

PENSIOENEN GEKORT, MAAR PENSIOENBESTUURDERS GRAAIEN DOOR

Voorlezen

Terwijl miljoenen Nederlanders mogelijk gekort worden op hun pensioenen, zijn de lonen van de bestuurders van pensioenfondsen en pensioenuitvoerders weer exorbitant gestegen. Eén bestuurder kreeg zelfs, mede door een vetrekvergoeding, 721.000 euro in 2018. Dat blijkt uit onderzoek van de SP. SP-Kamerlid Bart van Kent wil daarom dat de beloningen van pensioenbestuurders maximaal gelijk worden aan de beloning van de minister-president: 'Het is ongelooflijk. De komende jaren worden mogelijk vele pensioenen gekort en de bestuurders van de

pensioenfondsen en pensioenuitvoerders krijgen tonnen per jaar op de rekening gestort. Het gaat hier om geld van werknemers en gepensioneerden waar zij zichzelf rijkelijk mee belonen.'

Uit de jaarverslagen over 2018 van de pensioenfondsen en pensioenuitvoerders blijkt zelfs een stijging van de beloningen van de bestuurders. Van Kent: 'Het is duidelijk dat de markt faalt. Deze bestuurders zien niet in dat ze fout zitten. De wet is al uitgebreid waardoor bestuurders in de zorg en bij woningcorporaties ook onder de Balkenendenorm vallen. Dan kunnen we die wet ook wel uitbreiden zodat we het gegraai van pensioenbestuurders een halt toe kunnen roepen.'

BEKIJK HIER DE TOP 15 HOOGSTE 'BELONINGEN' VAN PENSIOENBESTUURDERS:

	Naam pensioenbestuurder	Bedrijf	Salaris 2018	Salaris 2017
1.	Sinke	Mn (pensioenuitvoerder)	721.000 (mede door vertrekvergoeding)	360.000
2.	van Olphen	APG (pensioenuitvoerder)	595.961	586.107
3.	Velzel	PGGM (pensioenuitvoerder)	522.000	
4.	Wuijster	APG (pensioenuitvoerder)	505.376	
5.	Steenpoorte	APG (pensioenuitvoerder)	478.628	
6.	Boomkamp	PGGM (pensioenuitvoerder)	459.000	452.000
7.	Mosman	APG (pensioenuitvoerder)	416.833	
8.	5 bestuurders (4 bestuurders in 2017)	TKP (pensioenuitvoerder)	(gemiddeld) 371.800	(gemiddeld) 285.750

9.	Borgdorff	PZFW (pensioenfonds)	272.000	265.000
10.	van den Doel	PMT (pensioenfonds)	268.009	
11.	Beuken	ABP (pensioenfonds)	255.858	253.886
12.	Verjans	ABP (pensioenfonds)	244.455	244.676
13.	Uijen	PME (pensioenfonds)	252.263	240.736
14.	Andringa	PME (pensioenfonds)	248.619	240.080
15.	Vermeij	PME (pensioenfonds)	188.207	

[HOME](#) » [ARCHIEF](#) » ABP KRIJGT GELD ROTTE AMERIKAANSE HYPOTHEKEN TERUG, MAAR ZEGT NIET HOE

ABP krijgt geld rotte Amerikaanse hypotheeken terug, maar zegt niet hoeveel

31 okt 2013

Pensioenfonds ABP heeft schikkingen getroffen met de internationale banken Credit Suisse en Morgan Stanley in rechtszaken die werden aangespannen in de Verenigde Staten.

Daarmee zijn alle zaken tegen banken waarvan het fonds slechte hypotheekproducten kocht nu afgerond, liet een woordvoerder donderdag weten.

ABP klaagde enkele jaren geleden diverse grote banken aan wegens misleiding. De banken zouden in de aanloop naar de financiële crisis een verkeerd beeld hebben geschetst van de kwaliteit van aan Amerikaanse hypotheeken gerelateerde beleggingen, waarop veel geld werd verloren.

Volgens het pensioenfonds waren de banken op de hoogte van de lage kwaliteit van onderliggende hypotheekleningen die werden verpakt en aan investeerders als ABP werden verkocht.

De woordvoerder wilde niet aangeven welke bedragen de banken aan ABP betalen. „Maar het zijn bedragen die het waard zijn om jaren werk in te steken”, gaf hij aan. „Naar objectieve maatstaven gaat het om goede schikkingen.”

ABP bereikte in vergelijkbare zaken eerder al schikkingen met onder meer Deutsche Bank, Goldman Sachs, JPMorgan Chase en Countrywide.

Lees ook op Business Insider

Kabinet treedt af om vernietigend rapport toeslagenaffaire – Wiebes niet in demissionair kabinet

WAAR KOMT DAT TEKORT VAN HET ABP VANDAAN?

—

PAS OP, EET HET PENSIOEN VAN UW KINDEREN NIET OP!

Martin Pikaart¹ en Roland van Gaalen²

Versie: 20 maart 2014 (geen significante wijzigingen ten opzichte van versie van 17 februari 2014)

1 Inleiding

In een recente publicatie³ behandelt emeritus hoogleraar Joop Hartog de vraag of zijn pensioen bij ABP in redelijke verhouding staat tot de voor hem ingelegde premies. Hij vindt dat die hoog genoeg zijn geweest en verifieert dat met een simpel wiskundig model.

Hartog onderschat de pensioenkosten. Maar die constatering zal niet voldoende zijn om de indruk weg te nemen dat het allemaal wel meevalt met ABP en dat het fonds best in staat is om geïndexeerde pensioenen uit te keren, gezien rendementsgemiddelden over tientallen jaren en premies die “kostendekkend” zijn zoals de Pensioenwet vereist.

ABP zit nog steeds diep in het drijfzand van onderdekking waarin het sinds 2002 terecht is gekomen: er is een gapend tekort ten opzichte van de verplichtingen inclusief indexatie. Einde 2013 bedroeg de bijbehorende reële dekkingsgraad circa 70%. Dit is de verhouding van de bezittingen tot de waarde van de geïndexeerde pensioenen inclusief compensatie voor de indexatieachterstand van 9% en de rechtenkorting van 2013 met 0,5%. In geld uitgedrukt is het gat ongeveer €126 miljard.

Hoe is zo’n enorm tekort mogelijk als de premies voldoen aan de wettelijke norm en de rendementen gunstig zijn? Wij hebben het globaal onderzocht, uitgaande van de evenwichtige balans van einde 1998. Toen was de reële dekkingsgraad ruimschoots boven de 100%, met een buffer die einde 2013 €23 miljard waard zou zijn. Dat de levensverwachting sterk is toegenomen is bekend; dat verklaart een verlies van €54 miljard. Maar dat is bij lange na niet het hele verhaal. De premies liggen ver onder de kostprijs van waardevast pensioen. Het cumulatieve premietekort is inmiddels opgelopen tot €53 miljard. Tot overmaat van ramp is het overrendement negatief: een verliespost van €36 miljard. ABP lijkt geïnspireerd door de Baron van Münchhausen, die zich aan zijn eigen haren uit het moeras zou hebben getrokken: de financiële opzet is namelijk afhankelijk van positief overrendement. Premie- en indexatiebeleid zijn daardoor uit balans.

ABP lijdt al jaren onder de funeste gevolgen hiervan. Moeten de jongeren daarvoor opdraaien en de gepensioneerden buiten schot blijven? Wij vinden van niet.

Zie tabel met bedragen op blz. 5 en conclusies op blz. 7.

¹ Voorzitter, Alternatief voor Vakbond. Wiskundige en auteur van *De Pensioenmythe*, Uitgeverij Business Contact, 2011.

² Tot 2008 werkzaam als raadgevend actuaire en gespecialiseerd in vaktechniek. Auteur van artikelen in Nederlandse en Amerikaanse actuariële vakpers.

³ Joop Hartog, “Eet ik het pensioen van mijn kinderen op? Wat een onzin!”, *Me Judice*, 29 november 2013, <http://www.mejudice.nl/artikelen/detail/eet-ik-het-pensioen-van-mijn-kinderen-op-wat-een-onzin>.

2 Hartogs analyse

De twee door Hartog gestelde vragen

- VRAAG 1: Staat het pensioen in redelijke verhouding tot de premies?
- VRAAG 2: Lijden de jongeren onder de ouderen?

zijn gerelateerd, maar komen in een traditionele pensioenregeling (van het type *defined benefit*) die is ondergebracht bij een pensioenfonds niet zonder meer op hetzelfde neer. Bij de eerste vraag gaat het vooral om de mate waarin de premies *ex ante* kostendekkend zijn geweest.⁴ Bij de tweede gaat het meer om evenwichtige belangenbehartiging, gegeven de actuele bezittingen en verplichtingen van het fonds. Een bevestigend antwoord geven op de eerste vraag, zoals Hartog doet, is niet voldoende om de tweede vraag ontkennend te kunnen beantwoorden.

Bovendien onderschat Hartog de kostprijs van pensioen. Hij stelt de rekenrente waarmee hij de toekomstige uitkeringen waardeert gelijk aan het in het verleden gerealiseerde rendement. Verder laat hij vroegpensioen (Vut/FPU) buiten beschouwing. In bijlage 2 gaan wij dieper in op de schattingsmethode van Hartog.

3 Hoe kan er nu zo'n kolossaal tekort zijn bij ABP?

ABP presenteert al jaren langjarige gemiddelde rendementscijfers die er op het eerste gezicht gunstig uit zien. De pensioenpremies zijn “kostendekkend” overeenkomstig de wettelijke minimumeis. Toch ligt de reële dekkingsgraad einde 2013 ver onder de 100%. Hoe kan dat?

Periode tot einde 1998

Het is helaas onmogelijk om te bepalen of de tot einde 1998 betaalde premies *ex ante* kostendekkend waren voor geïndexeerd pensioen, want er is onvoldoende informatie om het verloop van de reële⁵ marktrente in die jaren binnen een bruikbare marge van nauwkeurigheid te kunnen schatten.

⁴ In een traditionele pensioenregeling van het type *defined benefit* ondergebracht bij een pensioenfonds fungeren de bezittingen van het fonds als onderpand voor de verplichtingen. Dat zou moeten betekenen dat de premies voor de deelnemer niet direct relevant zijn, want in theorie verricht deze arbeidsprestaties in ruil voor netto loon (exclusief premies) en toekomstig pensioen (als uitgestelde beloning). Door onderfinanciering is *defined benefit* min of meer ontaard in collectief *defined contribution* maar dan met ondoorzichtige, manipuleerbare verdeelsleutels in plaats van individuele rekeningen. De kwantificering van economische eigendomsrechten op basis van de ingelegde premies is voor de deelnemer dus nog steeds uiterst problematisch.

⁵ “Reëel” betekent aangepast voor prijsinflatie. Een gerealiseerd reëel rendement (*ex post*) is na aftrek van de feitelijke prijsinflatie. Een actuele reële marktrente is het actuele effectieve rendement op bijvoorbeeld een aan inflatie gekoppelde staatsobligatie maar dan exclusief alle toekomstige inflatievergoedingen. Wij gaan uit van reëel ofwel waardevast pensioen met bestendige (zij het voorwaardelijke) indexatie op basis van een bepaalde consumentenprijsindex en abstraheren van

Hoe dan ook, aan het einde van 1998 was de balans van ABP ongeveer in evenwicht met een reële dekkingsgraad van 107%.⁶ Kennelijk waren premies⁷ en rendementen tezamen tot dan toe voldoende geweest. Dit bewijst niet dat in het verleden geen pensioengeld is weggelekt, bijvoorbeeld door “uitnames” door de overheid, door royalere pensioentoekenningen (inclusief Vut en arbeidsongeschiktheidsregelingen) dan voorzien in reglementen en premiestelling, door afroaming van “overrente” ten behoeve van Vut, door waardeoverdrachten of door uitvoeringskosten. Dergelijke verliezen zouden echter aan het licht moeten zijn gekomen in de jaarlijkse controle door de accountant en de actuaris. Om hier meer over te weten te komen zijn de jaarverslagen en de zogenoemde verslagstaten met de actuariële resultatenanalyse over de jaren tot en met 1998 onontbeerlijk. Deze materie verdient diepgaand, gedetailleerd onderzoek.⁸

Periode vanaf begin 1999

Gezien de evenwichtige balans van einde 1998 kunnen we onze analyse met een schone lei in 1999 laten beginnen. We schatten globaal hoeveel van het vanaf begin 1999 ontstane tekort toe te rekenen is aan drie oorzaken: levensverwachting, premiestelling en rendement. Andere bronnen van winsten en verliezen laten we buiten beschouwing.

Het effect van de gestegen levensverwachting ramen we op basis van desbetreffende mutaties in het verloop van de officiële waarde van de pensioenverplichtingen. Deze bedragen, ontleend aan de jaarverslagen van ABP, rekenen we voor elk jaar afzonderlijk om naar onze reële basis inclusief

verschillen tussen prijs- en loonindices. De ambitie van ABP om te indexeren op basis van de contractloonontwikkeling van de sectoren overheid en onderwijs in plaats de prijsontwikkeling kan uiteraard gevolgen hebben voor de kosten van de regeling, maar dat aspect hebben wij niet onderzocht.

⁶ Deze 107% is onze herrekenende waarde van de officiële dekkingsgraad einde 1998 van 116% bij een rekenrente van 3% zoals vermeld in *Jaarverslag ABP 2002*. Wij ramen de lange reële marktrente einde 1998 op 2,5%.

⁷ De Algemene Rekenkamer heeft geconstateerd dat premiebesparingen de belangrijkste oorzaak van een financieringsachterstand van bijna f33 miljard per 1992 waren; zie het rapport getiteld *Privatisering van het ABP*, gepubliceerd op 12 mei 1998 (Tweede Kamer, *Kamerstukken II*, 1997–1998, 26 015, nrs. 1–2, blz. 5 en 13). Wij weten niet of de premiestelling in de jaren voor de privatisering van ABP in 1996 op enigerlei wijze, direct of indirect, rekening hield met de Vut, die destijds grotendeels ten laste van de “overrente” van ABP kwam (zie blz. 9 en 12 van het genoemde rapport). De bewering dat er pensioengeld is “verdwenen” staat bijvoorbeeld in Hennie Kemner, “Het ABP en de verdwenen miljarden”, *NVOG Expliciet*, april 2010. Zie ook “Is er geld verdwenen uit de kas”, *ABP Nieuwsbrief* nr. 71, 23 mei 2012. Bovendien is relevant dat het ABP-pensioen tot de privatisering van ABP in 1996 onvoorwaardelijk welvaartsvast was. Overigens is indexatie pas na 1999 een regulier beleidsinstrument geworden toen ABP de “beleidsstaffel indexatie” invoerde. Mede op verzoek van ABP en andere pensioenfondsen is voorwaardelijke indexatie volledig buiten de kapitaaldekkingseisen van de Pensioenwet van 2007 gehouden (zie K. Aarssen, R. van Giersbergen en A. Paulis, “De gevolgen van het financieel toetsingskader voor ABP”, *De Actuaris*, maart 2008); volgens conceptregels zouden pensioenfondsen namelijk wel een voorziening voor voorwaardelijke indexatie moeten aanhouden. Zie bijvoorbeeld punt 13 in de “Ontwerp-hoofddijnen voor de regeling van het financiële toezicht op pensioenfondsen in de Pensioenwet” van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2003, document 35 2003 3 3901 (in tegenstelling tot latere versie 35 2003 3 4769).

⁸ Te oordelen naar het in noot 7 genoemde rapport heeft de Algemene Rekenkamer dit niet onderzocht. Dat rapport gaat vooral over de procesgang bij de privatisering van ABP in 1996. Het bedrag van de financieringsachterstand van f33 miljard per 1992 is niet berekend door de Rekenkamer maar afkomstig van ABP. Het rapport maakt geen melding van onderzoek van de jaarverslagen van ABP.

indexatie.⁹ Voor de jaarpremie vergelijken we voor elk jaar de benodigde premie, op analoge wijze omgerekend, met de feitelijke premiebatens, eveneens op basis van bedragen uit de jaarverslagen.¹⁰ De cumulatieve effecten van de stijgende levensverwachting en de premiestelling ramen wij door de extra jaarlasten op te renten tot einde 2013 met het totale rendement op een fictieve portefeuille van geïndexeerde staatsobligaties.¹¹ Idealiter weerspiegelt deze portefeuille als *perfect match* de geïndexeerde pensioenverplichtingen, gegeven het verwachte sterfteverloop; in feite gaat het uiteraard om een benadering.¹²

Het cumulatieve overrendement ramen we door het gerealiseerde rendement vanaf begin 1999 te vergelijken met het totale rendement dat in theorie zou zijn gerealiseerd bij beleggen in de genoemde *perfect match*. Dat zou, zo blijkt, tot een hoger vermogen einde 2013 hebben geleid. Het verschil tussen het feitelijke en het herrekende vermogen is veroorzaakt door de *mismatch* tussen bezittingen en verplichtingen.¹³ Het gaat hier trouwens alleen om de theoretisch correcte maatstaf voor het overrendement, niet om een beoordeling van het beleggingsbeleid. De interessante kwestie in hoeverre ABP rente- en inflatierisico's zou moeten afdekken is hier niet aan de orde.¹⁴

Alle door ons uitgevoerde berekeningen zijn ramingen op basis van totaalbedragen uit de jaarverslagen van ABP, rentegevoeligheden (*durations*) en dergelijke; gedetailleerde berekeningen hebben wij niet uitgevoerd.

Tekort einde 2013

Aan het einde van 2013 was de reële dekkingsgraad ongeveer 70% en het vermogen €300 miljard.¹⁵ Bij 100% reële dekking hoort een vermogen van €426 miljard. Dit is de waarde van de geïndexeerde pensioenen plus compensatie voor de indexatieachterstand van 9% en de algemene pensioenkorting van 0,5% die in 2013 werd toegepast.¹⁶ Het tekort was dus €126 miljard. Zie tabel 1 voor meer details en een uitsplitsing van de oorzaken.

⁹ Schattingsmethode in termen van bijlage 1: [18] maal 1,25 respectievelijk 1,35 tot de macht {[21]-[22]}, uitgaande van een *duration* van 25 à 35 jaar voor de extra verwachte uitkeringen aan het einde van het leven van de deelnemers.

¹⁰ Schattingsmethode in termen van bijlage 1: [20] maal 1,25 tot de macht {[21]-[22]}, uitgaande van een *duration* van 25 jaar voor de waarde van de pensioenopbouw in het desbetreffende jaar.

¹¹ De bedragen van noot 9 respectievelijk 10 verhoogd met [11]% c.q. [12]% tot einde 2013; dit voor elk jaar vanaf 1999 tot en met 2013 en gesommeerd over die jaren.

¹² De *duration* van onze obligatie-index is bijvoorbeeld niet exact gelijk aan die van de pensioenverplichtingen van ABP.

¹³ Schattingsmethode in termen van bijlage 1: [27] verhoogd met {[7]-[11]}% c.q. {[7]-[12]}%; dit verhoogd met [11]% c.q. [12]% tot einde 2013; dit voor elk jaar vanaf 1999 tot en met 2013 en gesommeerd over die jaren.

¹⁴ Toch geeft het negatieve overrendement van ABP ten opzichte van langlopende, al dan niet geïndexeerde staatsobligaties te denken. Gemiddelde rendementen (inclusief koerseffecten en dividenden) vanaf einde 1998 tot einde 2013 waren als volgt: ABP 5,6% per jaar; MSCI wereldaandelenindex (gross, in €) 3,7%; Duitse staatsobligatieportefeuille 4,7% bij *duration* 5 jaar, 5,9% bij *duration* 10 jaar, en 6,8% bij *duration* 15 jaar; fictieve portefeuille langlopende geïndexeerde staatsobligaties (€, HICP-index excl. tabak, *duration* 15 jaar) 6,0%. Pensioenverplichtingen hebben een lange looptijd. Daarom is vooral het overrendement ten opzichte van de langlopende staatsobligaties relevant. Zie bijlage 1, tabellen 3 en 4.

¹⁵ Vermogen van €300 miljard en nominale dekkingsgraad (exclusief indexatie en compensatie voor indexatieachterstand en rechtenkorting) van 105,9% bij rekenrente 2,7% uit *Persbericht Q4 2013* van ABP.

¹⁶ *Jaarverslag ABP 2012*, blz. 5 en 100.

TABEL 1
Tekort ABP einde 2013, ontstaan 1999-2013

<i>Peildatum: einde 2013</i>	<i>€ miljard</i>	
Verplichtingen		
Nominale pensioenen	283	
Indexatie	106	
Te compenseren indexatieachterstand en rechtenkorting	37	
Totaal	426	
Bezittingen	300	Dekkingsgraad 70%
Tekort	126	
Oorzaken ontstaan tekort 1999-2013		
Stijging levensverwachting	54	
Premies onder kostendekkend niveau voor geïndexeerd pensioen	53	
Negatief overrendement	36	
Minus: opgerente waarde van positieve dekkingpositie begin 1999	-23	
Sluitpost	6	
Totaal	126	

Waarderingsmethode

- Peil- en waarderingsdatum: 31 december 2013
- Bezittingen: actuele marktwaarde
- Verplichtingen: geraamde actuele contante waarde van opgebouwde, premievrije en ingegane pensioenen, op basis van voorziening pensioenverplichtingen tegen nominale rekenrente 2,7% per jaar ontleend aan *Persbericht Q4 2013* van ABP (door toeval gelijk aan onze nominale rekenrente afgeleid van geraamde termijnstructuur Duitse staatsobligaties) en door ons omgerekend naar reële rekenrente van 0,7% per jaar; omrekening op basis van geraamde rentegevoeligheid (*duration*) van 17,2 jaar; zie [32] van tabel 6 in bijlage 1
- *Ultimate Forward Rate* en rentedemping: niet van toepassing op onze nominale en reële rekenrentes
- Overschot ten opzichte van 100% reële dekking per 31 december 1998 opgerent met [11] c.q. [12] van tabel 2 in bijlage 1

Marge van nauwkeurigheid

- Bezittingen: niet door ons berekend; voorlopige waarde ontleend aan *Persbericht Q4 2013* van ABP
- Nominale verplichtingen: marge van €2 miljard (plus of min), gegeven verplichtingen ontleend aan *Persbericht Q4 2013* van ABP
- Verplichtingen inzake indexatie: marge €2 miljard (plus of min) [gecorrigeerd ten opzichte van versie van 17 februari 2014]
- Verplichtingen inzake compensatie voor indexatieachterstand en rechtenkorting: mogelijk overschatting gezien noot 5 op blz. 4 van *Jaarverslag ABP 2012*; marge €1 miljard (min) [gecorrigeerd ten opzichte van versie van 17 februari 2014]
- Totaal verplichtingen: marge van €5 miljard (plus of min)
- Tekort veroorzaakt door stijging levensverwachting: marge €7 miljard (plus of min)
- Tekort veroorzaakt door premies onder kostendekkend niveau voor geïndexeerd pensioen: marge €4 miljard (plus of min)
- Tekort veroorzaakt door negatief overrendement: €19 miljard (plus of min)
- Opgerente waarde van positieve dekkingpositie begin 1999: marge €1 miljard (plus of min)
- Totaal tekort: marge van €5 miljard (plus of min); raming totaal tekort is dus veel nauwkeuriger dan toedeling aan oorzaken

De dekkingsgraad van 70% en het tekort van €126 miljard zijn vrij nauwkeurig geraamd, uiteraard gegeven de informatie van ABP. Hetzelfde geldt voor het bedrag van €23 miljard voor de opgerente waarde van de extra buffer van begin 1999. De toedeling van het totaal te verklaren verlies van €149 miljard ($149=126+23$) aan de oorzaken is minder nauwkeurig, zoals aangegeven onder de tabel. Dat de sluitpost van onze globale analyse uitkomt op slechts €6 miljard beschouwen wij als toeval.

Aandachtspunt: het begrip “overrendement”

ABP waardeert sinds 2004 de verplichtingen nominaal, dus exclusief toekomstige indexatie. Zo kan het zijn dat de officiële dekkingsgraad einde 2013 op bijna 106% staat.¹⁷ Er is geen indexatievoorziening, en het premie- en indexatiebeleid is gebaseerd op de verwachting van toekomstig overrendement maar dan ten opzichte van de waarde van de nominale verplichtingen. Die zijn vergelijkbaar met langlopende staatsobligaties. Het overrendement ten opzichte van een andere maatstaf, bijvoorbeeld staatsobligaties met een relatief korte looptijd of aandelen, geeft dus een verkeerd beeld. Uit kolom [16] van tabel 4 in bijlage 1 blijkt dat het voor nominale pensioenen relevante overrendement gemiddeld negatief (-1,2%) is geweest in de jaren 1999-2013. Er kwam dus geen extra geld beschikbaar voor indexatie en de nominale dekkingsgraad daalde. Dat het gerealiseerde rendement gunstig lijkt in vergelijking met aandelen (kolom [13]) of staatsobligaties met een veel kortere *duration* dan de verplichtingen (kolom [14]) verandert dit feit niet. De door ABP in jaar- en kwartaalverslagen gepresenteerde grafiek waarin het gemiddelde gerealiseerde rendement wordt vergeleken met het zogenaamde “prudente reële rendement” van 3,25% is misleidend. Zie bijvoorbeeld de grafiek getiteld “Cumulatief rendement ultimo 1992 t/m 2013” in het laatste kwartaalbericht van 2013.¹⁸ Daarin worden gemiddelden vanaf einde 1992 tot einde 2013 getoond. Wij hebben berekend dat het gemiddelde rendement op langlopende staatsobligaties met een *duration* van 15 jaar in die periode 8,8% per jaar was; na aftrek van de door ABP gebruikte looninflatie resteert 6,8%. Het benodigde rendement was dus veel meer dan 3,25%. Het gemiddelde gerealiseerde rendement van 7,2% nominaal ofwel 5,2% exclusief looninflatie, zoals getoond in de grafiek, is dus niet toereikend geweest om de nominale dekkingsgraad op peil te houden, laat staan om overrendement te genereren ten behoeve van indexatie. Bovendien is de lange marktrente (niet alleen de reële maar ook de nominale) einde 2013 lager dan 3,25%. Als rekenrente voor de verplichtingen einde 2013 is 3,25% dus te hoog. Het gerealiseerde rendement zou inderdaad ruimschoots voldoende zijn geweest als ABP vanaf einde 1992 consequent een rekenrente van maximaal 3,25% had gebruikt voor premies en verplichtingen en de lange reële marktrente einde 2013 gelijk was aan minstens 3,25%. Maar bij de feitelijke reële rente van 0,7% waren de pensioenverplichtingen einde 2013 ongeveer 50% hoger dan bij 3,25%.

¹⁷ Persbericht Q4 2013 van ABP, blz. 1.

¹⁸ Persbericht Q4 2013 van ABP, blz. 4. Zie ook de vergelijkbare grafiek 6.11 op blz. 57 van *Jaarverslag ABP 2012*.

4 Conclusies

- 1 De globale schattingsformule van Hartog, verhoogd met een premie voor vroegpensioen (Vut/FPU), levert voor ABP een significant hogere *ex post* benodigde premie dan het gewogen gemiddelde van de in 1971-2011 betaalde premies.
- 2 Wij zijn niet in staat om te bepalen in hoeverre de tot einde 1998 aan ABP betaalde pensioenpremies *ex ante* de kosten van geïndexeerd pensioen dekten. Voor premies vanaf 1999 kunnen we dat wel. Om te controleren of het pensioengeld in de jaren voorafgaand aan de privatisering van ABP in 1996 overeenkomstig de bestemming ervan is besteed, is onderzoek van de desbetreffende jaarverslagen van ABP noodzakelijk. Het rapport dat de Algemene Rekenkamer in 1998 uitbracht inzake de privatisering van ABP bevat op dit punt onvoldoende informatie. Deze materie verdient alsnog gedetailleerd onderzoek.
- 3 Eind 1998 waren de bezittingen en verplichtingen (inclusief indexatie) van ABP ongeveer in evenwicht met een reële dekkingsgraad van ruimschoots 100%.
- 4 In de periode na 1998, vooral vanaf 2002, is een groot tekort ontstaan.
- 5 Einde 2013 was het tekort van ABP €126 miljard inclusief indexatie en compensatie voor indexatieachterstand en rechtenkorting. Inclusief de extra buffer van begin 1999 is het totaal te verklaren verlies €149 miljard. Dit bedrag is te splitsen in €54 miljard veroorzaakt door gestegen levensverwachting, €53 miljard veroorzaakt door te lage premies, en €36 miljard veroorzaakt door negatief overrendement, plus een sluitpost van €6 miljard.
- 6 De grafiek met de vergelijking van het langjarige gemiddelde gerealiseerde rendement met het zogenaamde “prudente reële rendement” van 3,25% in jaarverslagen en kwartaalberichten van ABP is misleidend.

Bijlage 1

TABEL 2

	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]
Jaar	Pensioenpremie	Vut/FPU premie A	Vut/FPU premie B	CPI alle huishoudens	Rendement MSCI World Index	Rendement staatsobligaties duration 5 jaar
1970	24,0			3,6	-2,0	10,1
1971	24,0			7,5	7,6	9,2
1972	24,0			7,8	22,5	4,3
1973	24,0			8,0	-25,1	-1,8
1974	24,0			9,6	-33,2	15,7
1975	24,0			10,2	44,6	7,9
1976	24,0			8,2	5,0	13,8
1977	22,0			5,7	-5,6	10,1
1978	22,0			3,3	2,5	2,2
1979	22,0			4,0	8,5	13,8
1980	22,0			6,0	43,6	2,7
1981	21,0			6,7	11,8	5,7
1982	18,7			5,4	19,0	20,6
1983	18,7			2,6	43,3	5,4
1984	16,9			2,3	22,8	15,0
1985	14,4			2,5	10,5	10,9
1986	12,5			0,0	12,9	8,8
1987	11,6			-1,6	-5,3	5,6
1988	9,7			0,6	39,6	5,1
1989	8,3			2,1	11,8	1,1
1990	8,8			2,4	-26,1	0,5
1991	8,8			2,6	20,7	13,1
1992	8,8			2,6	1,2	14,6
1993	8,8			2,4	31,4	15,5
1994	9,7			2,4	-5,7	-3,9
1995	11,8		4,65	1,8	12,1	18,3
1996	11,6		4,65	1,3	23,0	8,0
1997	12,4		4,69	2,0	36,2	7,7
1998	13,2		4,70	1,7	15,5	12,7
1999	13,2		4,70	1,7	46,8	-2,8
2000	13,2		4,70	2,2	-7,0	7,4
2001	11,2	0,6	4,70	3,6	-12,0	5,3
2002	13,2	1,2	4,84	3,5	-31,7	9,7
2003	15,2	2,4	4,90	1,5	11,3	4,0
2004	18,6	3,9	4,50	0,6	6,9	7,4
2005	21,0	4,3	5,00	1,8	26,8	4,7
2006	19,4		4,16	1,5	7,9	-0,3
2007	19,2		4,50	1,7	-1,2	2,3
2008	19,6		4,50	1,5	-37,2	13,0
2009	20,5		4,20	1,0	26,7	2,8
2010	20,7		3,88	1,7	20,1	5,7
2011	21,8		3,70	2,2	-1,8	9,5
2012	23,6		3,90	2,0	14,7	4,7
2013	25,4		4,00	1,1	21,9	-1,7

[1] Premie ouderdoms- en nabestaandenpensioen (tot 1995 % van salaris en incl. invaliditeitspensioen; daarna % van salaris minus franchise)

[2] Premie A voor vroegpensioen (FPU) als % van salaris minus franchise

[3] Premie B voor vroegpensioen (Vut/FPU) als % van salaris

Niet getoond in tabel en niet gebruikt in berekeningen: premies voor Anw compensatie en invaliditeits- en arbeidsongeschiktheidspensioen, beide vanaf 1995

Bron van [1]-[3]: Tweede Kamer, *Kamerstukken II*, vergaderjaar 2010–2011, 32 043, nr. 26 en documenten ABP

[4] Stijging (%) consumentenprijsindex voor werknemersgezinnen; alle huishoudens, afgeleid vanaf 1991; gebaseerd op informatie van CBS

[5] Stijging (%) MSCI World Index, "developed markets", "gross" (incl. dividenden), omgerekend naar €; gebaseerd op informatie van www.msci.com

[6] Totaal rendement (%; incl. koerseffecten) op staatsobligaties met duration 5 jaar; vanaf 1980 uniform gespreid over looptijden 1-10 jaar
Gebruikte nominale marktrente: tot 1980 Nederlandse kapitaalmarktrente (CBS); daarna termijnstructuur maandelijks geraamd door Bundesbank en gepubliceerd op www.bundesbank.de

TABEL 3

Jaar	[7] Rendement ABP	[8] Rendement MSCI World Index	[9] Rendement staatsobligaties duration 5 jaar	[10] Rendement staatsobligaties duration 10 jaar	[11] Rendement staatsobligaties duration 15 jaar	[12] Rendement geïndexeerde staatsobligaties duration 15 jaar vlakke termijnstructuur
1999	10,0	46,8	-2,8	-7,0	-11,2	-10,2
2000	3,2	-7,0	7,4	11,1	15,0	5,3
2001	-0,7	-12,0	5,3	4,8	6,1	7,0
2002	-7,2	-31,7	9,7	12,2	13,8	15,2
2003	11,0	11,3	4,0	4,5	4,8	9,8
2004	11,5	6,9	7,4	12,0	15,7	18,4
2005	12,8	26,8	4,7	9,9	15,6	10,9
2006	9,5	7,9	-0,3	-1,9	-2,7	-2,5
2007	3,8	-1,2	2,3	-1,1	-4,4	-1,2
2008	-20,2	-37,2	13,0	16,9	22,0	13,5
2009	20,2	26,7	2,8	0,6	-2,4	2,9
2010	13,5	20,1	5,7	9,6	14,7	7,2
2011	3,3	-1,8	9,5	16,2	22,2	26,8
2012	13,7	14,7	4,7	8,2	9,0	5,7
2013	6,2	21,9	-1,7	-4,5	-7,5	-11,5
Gemiddeld	5,6	3,7	4,7	5,9	6,8	6,0

TABEL 4

Jaar	[13] Overrendement ABP t.o.v. MSCI World Index	[14] Overrendement ABP t.o.v. staatsobligaties duration 5 jaar	[15] Overrendement ABP t.o.v. staatsobligaties duration 10 jaar	[16] Overrendement ABP t.o.v. staatsobligaties duration 15 jaar	[17] Overrendement ABP t.o.v. geïndexeerde staatsobligaties duration 15 jaar vlakke termijnstructuur
1999	-25,1	13,1	18,3	23,8	22,5
2000	11,0	-3,9	-7,1	-10,3	-2,0
2001	12,8	-5,7	-5,3	-6,4	-7,2
2002	35,9	-15,4	-17,3	-18,5	-19,5
2003	-0,3	6,7	6,2	5,9	1,1
2004	4,3	3,8	-0,5	-3,6	-5,9
2005	-11,0	7,8	2,6	-2,4	1,7
2006	1,5	9,8	11,6	12,6	12,3
2007	5,0	1,4	4,9	8,6	5,0
2008	27,2	-29,4	-31,7	-34,6	-29,7
2009	-5,1	17,0	19,5	23,2	16,8
2010	-5,5	7,4	3,6	-1,0	5,9
2011	5,2	-5,7	-11,1	-15,4	-18,5
2012	-0,9	8,6	5,1	4,3	7,6
2013	-12,9	8,1	11,2	14,9	20,0
Gemiddeld	1,8	0,8	-0,3	-1,2	-0,4

[7] Totaal door ABP gerealiseerd rendement (%); uit jaarverslagen ABP; voorlopig rendement 2013 uit *Persbericht Q4 2013* van ABP

[8] Stijging (%) MSCI World Index "developed markets", "gross" (incl. dividenden), omgerekend naar €; gebaseerd op informatie van www.msci.com

[9] Totaal rendement (%; incl. koerseffecten) op fictief pakket couponloze staatsobligaties uniform gespreid over looptijden 1-10 jaar, duration 5 jaar

[10] Totaal rendement (%; incl. koerseffecten) op fictief pakket couponloze staatsobligaties uniform gespreid over looptijden 1-20 jaar, duration 10 jaar

[11] Totaal rendement (%; incl. koerseffecten) op fictief pakket couponloze staatsobligaties uniform gespreid over looptijden 1-30 jaar, duration 15 jaar
Bij [9], [10] en [11] gebruikte nominale marktrente: termijnstructuur maandelijks geraamd door Bundesbank en gepubliceerd op www.bundesbank.de

[12] Ruwe schatting van totaal rendement (%; incl. koerseffecten en inflatievergoeding) op fictieve portefeuille van aan inflatie gekoppelde couponloze staatsobligaties uniform gespreid over looptijden 1-30 jaar, duration 15 jaar; gebaseerd op reële marktrente [22] en [31] (voor elke looptijd) in tabellen 5 en 6 en inflatievergoeding [23] in tabel 5; gebruik vlakke termijnstructuur verklaart groot deel van afwijking met [11]

[13] Overrendement ABP t.o.v. [8] (%): verschil tussen [7] en [8] berekend volgens quotiëntmethode

[14] Overrendement ABP t.o.v. [9] (%): verschil tussen [7] en [9] berekend volgens quotiëntmethode

[15] Overrendement ABP t.o.v. [10] (%): verschil tussen [7] en [10] berekend volgens quotiëntmethode

[16] Overrendement ABP t.o.v. [11] (%): verschil tussen [7] en [11] berekend volgens quotiëntmethode

[17] Ruwe schatting van overrendement ABP t.o.v. [12] (%): verschil tussen [7] en [12] berekend volgens quotiëntmethode; gebruik van vlakke termijnstructuur bij [12] verklaart groot deel van afwijking met [16]

De getoonde gemiddelden zijn meetkundige gemiddelden (% per jaar)

TABEL 5

Jaar	[18] Officiële waarde actualisering actuariële grondslagen	[19] Premie baten	[20] Officiële actuariële waarde pensioen opbouw	[21] Rekenrente ABP pensioen opbouw primo	[22] Lange reële rente primo	[23] HICP excl. tabak	[24] CPI	[25] CPI alle huishoudens	[26] Contract lonen overheid en onderwijs
1999	0,628	2,856	4,371	3,00	2,5	1,68	2,2	1,71	2,90
2000	0,281	3,075	4,386	3,50	3,5	2,45	2,6	2,15	3,40
2001	-0,413	2,678	5,370	3,50	3,6	2,00	4,5	3,57	4,10
2002	0,361	3,583	5,770	3,50	3,5	2,19	3,4	3,45	3,80
2003	-0,888	4,658	5,457	2,90	2,9	1,75	2,1	1,50	2,65
2004	0,290	5,898	3,431	4,90	2,6	2,01	1,2	0,55	0,15
2005	1,199	6,667	3,781	4,20	1,8	2,19	1,7	1,83	0,38
2006	1,648	6,104	4,689	3,70	1,4	1,82	1,1	1,53	3,66
2007	0,497	6,205	4,510	4,25	1,8	3,05	1,6	1,74	2,05
2008	0,071	6,527	4,162	4,85	2,2	1,53	2,5	1,49	4,73
2009	11,623	7,350	6,136	3,57	1,6	0,79	1,2	1,02	2,20
2010	2,526	7,840	6,233	3,87	1,5	2,12	1,3	1,73	1,16
2011	0,210	8,208	7,187	3,46	1,3	2,68	2,3	2,15	0,25
2012	5,597	8,700	8,464	2,74	0,1	2,16	2,5	2,00	0,70
2013	0,000	9,383	8,519	2,43	-0,1	0,76	2,5	1,10	0,22

TABEL 6

Jaar	[27] Vermogen ultimo	[28] Officiële waarde verplichtingen ultimo	[29] Officiële dekkings- graad ultimo	[30] Rekenrente ABP verplichtingen ultimo	[31] Lange reële rente ultimo	[32] Duration verplichtingen	[33] Cumulatieve indexatie- achterstand en rechtenkorting	[34] Totale reële verplichtingen ultimo	[35] Reële dekkings- graad ultimo
1998	135,689	117,171	116	3,00	2,5	17,0	0,00	126,740	107
1999	146,760	113,346	129	3,50	3,5	16,0	0,00	113,139	130
2000	150,302	121,702	124	3,50	3,6	16,0	0,00	120,576	125
2001	147,334	131,083	112	3,50	3,5	16,0	0,00	131,548	112
2002	135,564	114,557	118	4,85	2,9	14,0	0,00	147,673	92
2003	150,179	120,526	125	4,90	2,6	14,0	0,00	162,915	92
2004	168,051	138,628	121	4,20	1,8	15,0	0,88	195,575	86
2005	190,615	159,241	120	3,70	1,4	15,0	0,91	222,087	86
2006	208,888	156,414	134	4,25	1,8	15,0	1,12	223,922	93
2007	216,513	154,675	140	4,85	2,2	14,0	1,96	224,497	96
2008	172,878	192,928	90	3,57	1,6	16,0	0,00	259,574	67
2009	208,064	201,033	103	3,87	1,5	15,0	4,73	291,753	71
2010	237,182	224,897	105	3,46	1,3	16,0	6,74	329,920	72
2011	246,109	262,647	94	2,74	0,1	17,2	7,97	433,175	57
2012	280,980	290,733	97	2,43	-0,1	17,3	8,24	474,497	59
2013	300,000	283,000	106	2,7	0,7	17,2	9,50	425,689	70

[18] Toename officiële voorziening pensioenverplichtingen door actualisering actuariële grondslagen; uit jaarverslagen ABP

[19] Premiebaten; uit jaarverslagen ABP

[20] Toename officiële voorziening pensioenverplichtingen door pensioenopbouw; uit jaarverslagen ABP

[18], [19] en [20] in miljarden €; voor jaren 1999, 2000 en 2001 zoals vermeld in jaarverslag 2001; 2013 onze raming; [19] en [20] tot 2007 uit geconsolideerde staat van baten en lasten; vanaf 2007 uit toelichting omtrent kostendekkende premie

[21] Rekenrente (% per jaar) van ABP voor waardering pensioenopbouw aan het begin van het jaar; uit jaarverslagen ABP

[22] Reële marktrente (% per jaar) voor pensioenverplichtingen (duration 15 jaar) geraamd op basis van nominale rentetermijnstructuur Bundesbank (zie toelichting bij [9]-[11]) en informatie uit markt voor aan inflatie gekoppelde staatsobligaties en (vanaf 2004) inflatieswaps (HICP excl. tabak) in €, aan het begin van het jaar

[23] Stijging (%) consumentenprijsindex HICP "All items excluding tobacco" "seasonally adjusted, not working-day adjusted" gepubliceerd door Statistical Data Warehouse, European Central Bank (<http://sdw.ecb.europa.eu/>)

[24] Stijging (%) consumentenprijsindex CPI; reeks "Consumentenprijzen; inflatie vanaf 1963" afkomstig van www.cbs.nl

[25] Stijging (%) consumentenprijsindex voor werknemersgezinnen, alle huishoudens, afgeleid vanaf 1991; gebaseerd op informatie van CBS

[26] Stijging (%) contractlonen overheid/onderwijs; uit jaarverslagen ABP; correctie 2003 uit latere jaarverslagen; 2013 meegedeeld door ABP

[27] Vermogen ABP in miljarden €, aan het einde van het jaar; uit jaarverslagen ABP; bedragen 2006, 2007 en 2008 zoals gecorrigeerd in jaarverslag 2009; voorlopig bedrag 2013 uit *Persbericht Q4 2013* van ABP

[28] Officiële waarde ("voorziening") pensioenverplichtingen ABP in miljarden €, aan het einde van het jaar; uit jaarverslagen ABP; voorlopig bedrag 2013 uit *Persbericht Q4 2013* van ABP

[29] Officiële dekkingsgraad ABP (%) = [27] / [28]

[30] Rekenrente (% per jaar) gehanteerd door ABP bij berekening van [28]; 1998 tot en met 2001 reële rente; vanaf 2002 nominale rente

[31] Reële marktrente (% per jaar) voor waardering pensioenverplichtingen (duration 15 jaar) geraamd op basis van nominale rentetermijnstructuur Bundesbank (zie toelichting bij [9]-[11]) en informatie uit markt voor aan inflatie gekoppelde staatsobligaties en inflatieswaps (HICP excl. tabak) in €, aan het einde van het jaar

[32] Duration verplichtingen ABP; vanaf 2006 uit jaarverslagen ABP; voor eerdere jaren en voor het jaar 2013 door ons geraamd

[33] Cumulatieve indexatieachterstand (%) uit jaarverslagen ABP; ultimo vorig boekjaar, daardoor enigszins vertraagd erkend in [35]

[34] Herkende waarde van [28], inclusief indexatie en compensatie in verband met indexatieachterstand en rechtenkorting

[35] Reële dekkingsgraad = [27] als percentage van [34], aan het einde van het jaar

Bijlage 2

In een recent artikel¹⁹ benadert Joop Hartog de benodigde premie Π in verhouding tot het jaarsalaris²⁰ met een formule die neerkomt op²¹

$$\Pi = \Psi \cdot \exp(g \cdot A) \cdot [(g-r)/\rho] \cdot [1 - \exp(-\rho \cdot P)] / [\exp(g \cdot W) - \exp(r \cdot W)].$$

Hier is Ψ het beoogde procentuele pensioen, bijvoorbeeld 1,75% maal het aantal deelnemersjaren W . De parameter g is de jaarlijkse reële salariscroei (rekening houdend met niet alleen de algemene verhoging maar ook de individuele carrière). A bepaalt het effect van de salariscroei en is gelijk aan W bij eindlooppensioen (met volledig eindlooneffect) en $W/2$ bij middellooppensioen (met de helft van dat effect). Verder is r het gerealiseerde jaarlijkse reële rendement inclusief dividenden en koerseffecten en P de deterministisch veronderstelde uitkeringsduur.²² Voor de reële rekenrente waartegen de uitkering *ex ante* contant gemaakt wordt gebruiken wij een apart symbool, namelijk ρ , om deze parameter te onderscheiden van het *ex post* gerealiseerde reële rendement r . Hartog maakt dit onderscheid niet.²³

We veronderstellen voor het gemak dat de fondspopulatie wordt getypeerd door een deelnemer die zoals Hartog in 2011 de pensioenleeftijd van 65 bereikt, en wel met de volgende parameters:

- aantal deelnemersjaren $W=40$;
- toegezegde pensioenverhouding $\Psi=1,75\%$ per deelnemersjaar ofwel 70%;
- reële salariscroei $g=1,48\%$, zoals Hartog heeft afgeleid uit zijn salarishistorie;
- $A=W$ overeenkomstig het eindloonsysteem²⁴; en
- uitkeringsduur in jaren $P=25$.²⁵

Net als Hartog gaan we uit van een gerealiseerd reëel rendement van 5,1% per jaar in de periode vanaf indiensttreding in 1971 tot pensionering in 2011. Deze waarde achten wij plausibel.²⁶ Verder veronderstellen we dat

¹⁹ Zie noot 3.

²⁰ Hier wordt geabstraheerd van het onderscheid tussen salaris, premiegrondslag (salarisdeel waarover premie wordt geheven) en pensioengrondslag (salarisdeel waarover pensioen wordt opgebouwd). Tot 1995 waren premiepercentages ten opzichte van het gehele salaris inclusief de franchise. Daar staat tegenover dat ambtenaren tot 1985 geen AOW premie betaalden. De AOW-premie bedroeg toen ongeveer 11% van het premie-inkomen; zie tabel 8.1 in *Premies, Rijksbijdragen en BIKK*, Sociale Verzekeringsbank, 2009. Vanaf 1985 betalen ambtenaren wel AOW-premies, maar voor die wijziging hebben ze compensatie gekregen in hun salaris. Daarom gebruiken wij steeds het salaris onder aftrek van de franchise.

²¹ Als $g = r$ en $\rho = 0$ dan $\Pi = (\Psi \cdot P / W) \cdot \exp[g \cdot (A - W)]$; anders als $\rho = 0$ dan $\Pi = \Psi \cdot \exp(g \cdot A) \cdot (g - r) \cdot P / [\exp(g \cdot W) - \exp(r \cdot W)]$; anders als $g = r$ dan $\Pi = (\Psi / W) \cdot \exp[g \cdot (A - W)] \cdot [1 - \exp(-\rho \cdot P)] / \rho$.

²² Met nabestaandenpensioen dat ingaat na overlijden van de gepensioneerde deelnemer kan rekening gehouden worden in de keuze van P .

²³ In de oorspronkelijke versie van zijn artikel gebruikte Hartog een verkeerde premieformule. Dit is opmerkelijk omdat hij C. van Ewijk, algemeen directeur van pensioendenktank Netspar, en twee anderen bedankt voor het meelesen. Hartog heeft dit inmiddels gecorrigeerd, maar volhardt in de fout om geen onderscheid te maken tussen het gerealiseerde rendement (*ex post*) en de reële marktrente (*ex ante*).

²⁴ Omdat Hartog van 1971 tot en met 2011 actief was, nemen we aan dat het eindloonsysteem op hem van toepassing is. De gevolgen van de overgang in 2004 van eindloon naar middelloon laten wij buiten beschouwing. De opgebouwde rechten werden bij die versobering in elk geval niet aangetast. De meeste oudere deelnemers gingen er vermoedelijk op vooruit: het wegvallen van het eindlooneffect zal voor hen relatief weinig hebben uitgemaakt, maar ze profiteerden wel van de verhoging van het opbouwpercentage. Voor de jongeren werden de pensioenen veel meer afhankelijk van het indexatiebeleid, dat voorwaardelijk en afhankelijk van overrendement is geworden; zie ook noot 7.

²⁵ We veronderstellen dus dat ouderdoms- en nabestaandenpensioen tezamen gelijkwaardig zijn aan een ouderdomspensioen met een duur van 25 jaar.

²⁶ Het gewogen gemiddelde reële rendement op de premiecumulatie zou ongeveer 4,8% per jaar zijn geweest bij 100% beleggen in staatsobligaties met een *duration* van 5 jaar en 5,7% bij 100% beleggen in aandelen (MSCI wereldindex uitgedrukt in euro's en inclusief dividenden). Bij Stichting Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW) was het gemiddelde nominale rendement tussen 1971 en einde 2011 gelijk aan 8,2% (zie *Jaarverslag PFZW 2011*, blz. 9). De prijsinflatie was gemiddeld

de premies en het daarop behaalde rendement volledig ten goede zijn gekomen aan ABP en dat het resulterende vermogen van ABP alleen gebruikt wordt om pensioenen uit te keren.

De effectief betaalde premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen²⁷ was in de jaren vanaf 1972 tot en met 2011 ongeveer 17,5% van het pensioengevende salaris. Dit is een gewogen gemiddelde dat evenveel kapitaal oplevert als de feitelijke premies (zie kolom [1] in bijlage 1) in de desbetreffende jaren gegeven een jaarlijkse groei van het pensioengevende salaris met 1,48% en het door Hartog geraamde reële rendement *ex post* van 5,1% per jaar. Wij komen dus iets hoger uit dan Hartog, die de gewogen gemiddelde premie raamde op 16,9%.²⁸

Stel dat het model (met $\Psi=70\%$, $g=1,48\%$, $A=40$, $W=40$ en $P=25$) klopt. Hoe hoog had de premie dan moeten zijn? Als het reële rendement altijd 5,1% zou zijn ($r=\rho=5,1\%$) dan zou de benodigde premie 11,0% zijn geweest, veel minder dan de feitelijke premie van gemiddeld 17,5%. Maar dat is onrealistisch, want de reële marktrente was einde 2011 niet 5,1% maar ongeveer 0,1%; pensioen is de laatste jaren veel duurder dan vroeger. Daarom is de uitkomst van 11,0% irrelevant. Als we uitgaan van een gerealiseerd reël rendement van 5,1% maar een actuele reële marktrente van 0,1% op de pensioendatum ($r=5,1\%$ en $\rho=0,1\%$) dan krijgen we een *ex post* benodigde premie²⁹ van 19,2%. De feitelijke premie van gemiddeld 17,5% is 91% daarvan.

Hartogs formule lijkt dus te impliceren dat de feitelijke premie van gemiddeld 17,5% *ex post* op 91% van het benodigde niveau lag. Maar zelfs als globale benadering volstaat dit niet zonder meer. Ten eerste zijn de uitkomsten zeer gevoelig voor de parameters. De benodigde premie van 19,2% is gebaseerd op een reële salariscroei inclusief individuele carrière (g) van 1,48% en een aanvangsleeftijd 25 (zodat $W=A=40$). Andere waarden leiden tot andere uitkomsten:

TABEL 7
**Benodigde premie volgens gestileerd model Hartog
bij eindlooppensioen en $r=5,1\%$ en $\rho=0,1\%$**

Deelnemer zonder reële salariscroei: $g=0\%$	13,2%
Deelnemer met hogere salariscroei: $g=3\%$	27,6%
Deelnemer met hogere salariscroei en hogere aanvangsleeftijd 35 $g=3\%$; $W=A=30$, $\Psi=52,5\%$	31,0%

Wij zijn er niet van overtuigd dat de parameters van Hartog representatief zijn voor ABP. Maar dat is niet onze enige bedenking. Als we vroegpensioen (Vut/FPU) meerekenen wordt de effectief betaalde premie ongeveer 19% in plaats van 17,5% terwijl een aanvullende premie benodigd was: wij komen via een aparte berekening uit op 2,5% bij een reël rendement van 5,1%.³⁰ De totaal benodigde premie was zo gezien dus 21,7% ($19,2+2,5=21,7$). Dan lag de effectief betaalde premie van gemiddeld 19% op slechts 88% van het *ex post* benodigde niveau.

Welnu, als de effectief betaalde premie echt 88% van de *ex post* benodigde premie geweest zou zijn, dan zou de reële dekkingsgraad einde 2011 ongeveer 88% moeten zijn geweest—mits deze individuele berekening in hoge mate representatief zou zijn voor de cumulatie van alle bezittingen en verplichtingen van ABP (inclusief de balanspositie van ABP in 1971).

Helaas, de feitelijke reële dekkingsgraad van ABP was einde 2011 slechts 57%,³¹ dus veel lager dan 88%. Een mogelijkheid is dat Hartogs model en het veronderstelde gerealiseerde reële rendement van 5,1% per jaar min of meer realistisch zijn, afgezien van vroegpensioen (Vut/FPU), maar dat we door een onrealistische parameterstelling de pensioenkosten sterk onderschatten. Een andere mogelijkheid is dat er in het verleden, en dan vooral voor de privatisering van ABP in 1996, pensioengeld is weggelekt, zoals kort besproken in paragraaf 3 (zie blz. 3 bovenaan).

3,1%. Het door dat fonds gerealiseerde reële rendement was dus ongeveer 5%. Wij beschikken helaas niet over overeenkomstige rendementsgegevens van ABP.

²⁷ Dit is exclusief premies voor dekking van risico's tijdens actieve dienst met betrekking tot overlijden en invaliditeit en exclusief premies voor vroegpensioen (Vut/FPU).

²⁸ De ongewogen gemiddelde premie was 16,5% in plaats van de door Hartog vermelde 11,3%.

²⁹ De kostendekkende premie is gebaseerd op marktwaardering *ex ante*; de *ex post* benodigde premie is in combinatie met het daarop gerealiseerde rendement op de pensioendatum precies voldoende.

³⁰ De formules van Hartog zijn exclusief vroegpensioen (Vut/FPU). Een deelnemer zoals hij had volgens onze lezing van het FPU-reglement bij pensionering op leeftijd 65 recht op extra pensioen met een contante waarde van ongeveer 2,68 jaarsalarissen.

³¹ Zie bijlage 1, tabel 6, kolom [35].